

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Tereza Vítová

Romské děti a mládež v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav

Gypsy children and youth in difficult life position in town

Mladá Boleslav

Poděkování

Děkuji PhDr. Jaroslavě Šťastné, Ph.D., za odborné vedení mé práce, za všechny podnětné připomínky týkající se daného tématu a za ochotu při zodpovídání mých dotazů. Také děkuji za vstřícnost romských dětí, jejich rodičů a sociálních pracovníků, kteří se zúčastnili mého výzkumu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 6.5. 2014

Tereza Vítová

Klíčová slova (česky): Romové, romské děti a mládež, obtížná životní situace, sociální vyloučení, vzdělávání, rasismus a diskriminace

Klíčová slova (anglicky): gypsy, gypsy children and youth, difficult life position, social elimination, education, racism and discrimination

Abstrakt (česky)

VÍTOVÁ, Tereza. *Romské děti a mládež v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav*. Praha, 2014. 91s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katedra sociální práce. Vedoucí práce: Jaroslava Šťastná

Diplomová práce se zabývá romskými dětmi a mládeží v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav. Teoretická část práce se zaměřuje na historii romského národa, sociální vyloučení Romů, rasismus a diskriminaci, vzdělávání Romů v ČR, adopci či pěstounskou péči romských dětí a na Romy v Mladé Boleslavi. Cílem empirické části práce je zjistit, v jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nacházejí, a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi zabývající se touto problematikou dostačující. Práce může posloužit pracovníkům, kteří pracují s Romy, a konkrétním zařízením poskytujícím služby této cílové skupině. Výzkumné šetření je provedeno kvalitativní výzkumnou strategií. V diplomové práci jsou využity metody analýzy, syntézy, dotazování a techniky polostrukturovaného rozhovoru a doplňkově analýzy dokumentů.

Abstract (in English):

Vítová Tereza. *Gypsy children and youth in difficult position in Mladá Boleslav*. Prague, 20014. 91 pages Extended essay. Charles University in Prague, Department of social work. Head of essay: Jaroslava Šťastná

Extended essay deals with gypsy children and youth in difficult life position in Mladá Boleslav. Theoretical part of essay is about history of gypsy nation, their social elimination, racism and discrimination, gypsy education in Czech republic, their adoption and about Gypsies in Mladá Boleslav. Target of empirical part of this essay was found out in which difficult life position gypsy children and youth are and if services of organizations in Mladá Boleslav dealing with this problems are sufficient for them. The essay can be helpful for workers who work with Gypsies and factual arrangement offering services for this target group. Experimental investigation is made by qualitative researching strategy. There are taking methods of analysis, synthesis, questionnaire and halfstructural dialogues of complementary analysis of documents.

OBSAH

1	Úvod	8
2	Romové.....	10
3	Příchod Romů do Evropy	12
3.1	Romové v Čechách	12
3.1.1	Osvícenství	13
3.1.2	století a počátek 20. století	13
3.1.3	Československá republika	13
3.1.4	2. světová válka	14
3.1.5	Období let 1945 – 1989	16
4	Sociální vyloučení Romů	20
4.1	Omezený přístup na trh práce	24
4.2	Problematika bydlení	26
4.3	Omezený přístup ke službám	27
4.4	Sociální síť	28
4.5	Vysoká romská kriminalita	29
5	Rasismus a diskriminace Romů v České republice	31
6	Vzdělávání Romů v České republice	33
6.1	Podmínky pro integraci Romů do společnosti	35
6.2	Jazyková výchova	36
6.3	Výchova k pořádku a kázni.....	37
7	Romské děti v adopci či v pěstounské péči	38
8	Romové v Mladé Boleslavi	40
8.1	Organizace nabízející podporu a pomoc nejen romským dětem a mládeži v Mladé Boleslavi	41
9	Shrnutí teoretických východisek	44
10	Výzkumné šetření	45
10.1	Popis problematiky výzkumného šetření.....	45
10.2	Cíl výzkumného šetření	45
10.3	Metodologické ukotvení výzkumného šetření.....	48
10.3.1	Výzkumná strategie	48
10.3.2	Výzkumné metody	49
10.4	Techniky sběru dat	50
10.5	Metoda výběru respondentů	50
10.6	Etické hledisko výzkumného šetření	51
10.7	Transformace kroků výzkumného šetření	51

10.8	Plán realizace výzkumného šetření	51
10.9	Popis realizace výzkumného šetření.....	51
10.10	Interpretace výsledků výzkumného šetření	52
10.11	Závěr výzkumného šetření a doporučení pro praxi	85
11	Závěr	87
12	Seznam použitých zdrojů.....	89
13	Seznam tabulek	91

1 Úvod

Téma mé diplomové práce zní Romské děti a mládež v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav. Toto téma jsem si zvolila proto, abych poukázala na problémy, kterým Romové ve svém životě musí čelit. Romové jsou dnes ve společnosti a médiích častým tématem, protiromské nálady sílí a právě oni jsou označováni za viníky nejrůznějších problémů ve společnosti. Protiromské demonstrace a pochody, které jsou již bohužel poměrně častým jevem, nejsou záležitostí pouze pravicových extrémistů, stále více se jich účastní i lidé z běžné populace. Tito lidé se považují za slušné a pracující občany České republiky, přesto jsou schopni na ulici pokřikovat hesla typu: Cikáni do plynu apod. Společnost se bouří a byla by nejraději, kdyby Romové úplně zmizeli či se odstěhovali za vysokou zeď, myslí si totiž, že tím by se problémy vyřešily. Není to pravda, jen by se řešení těchto problémů odložilo na později, protože Romové tu žili, žijí a žít budou a je jen na nás, jak tuto skutečnost přijmeme. Musíme se s nimi naučit žít, stejně tak jako oni s námi. Důležité je dle mého názoru podání pomocné ruky a začít by se mělo od základu, kterým je určitě práce s romskými dětmi a mládeží.

V diplomové práci se budu zabývat obtížnými životními situacemi, ve kterých se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nejčastěji nacházejí. Pod pojmem obtížná životní situace si představuji situaci či krizi, která v jejich životě nastala a oni nejsou schopni ji sami vlastními silami odstranit. Otázkou ovšem zůstává, zda si uvědomují závažnost té situace a zda ji odstranit vůbec chtějí. Cílem práce je tedy zjistit, v jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nacházejí, a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi zabývající se touto problematikou dostačující. Cíl práce bude přetransformován do hlavní výzkumné otázky a do dílčích výzkumných otázek. Jedná se tedy o kvalitativní výzkumnou strategii, techniku polostrukturovaných rozhovorů a jako doplňková technika bude použita analýza dokumentů.

V teoretické části se nejprve budu zabývat historií Romů, jejich životem na našem území, jedná se o období od příchodu Romů do Evropy až po současnost. Důležitou kapitolou je Sociální vyloučení Romů a s tím související problémy s omezeným přístupem na trh práce, problematikou bydlení, omezeným přístupem ke službám, sociálními sítěmi či problémy s vysokou romskou kriminalitou. Dalším tématem, kterým se budu zabývat, je Rasismus a diskriminace Romů v České

republiky, s tím souvisí i další kapitola s názvem Vzdělávání Romů v České republice, protože častou příčinou jejich diskriminace je právě nízká vzdělanost. Častým tématem jsou romské děti v adopci či v pěstounské péči, právě na to upozorním i ve své práci. Na závěr teoretické části popíši situaci Romů v Mladé Boleslavi a zmíním také organizace, které nabízejí pomoc a podporu dětem a mládeži v Mladé Boleslavi. Tím ukončím teoretickou část práce a poté už budu v empirické části provádět výzkumné šetření. V závěru práce zodpovím hlavní výzkumnou otázku, která bude odpovídat na cíl mé diplomové práce. Ze získaných výsledků lze vyvodit možná doporučení pro praxi.

Diplomová práce může posloužit ke zlepšení situace romské populace v Mladé Boleslavi. Upozorní na problémy, které doposud nebyly nijak výrazně řešeny, a může tak dojít k větší informovanosti v organizacích zabývajících se touto problematikou a k určitému posunu v řešení těchto situací či případně ke zlepšení nabízených služeb romskému etniku. Diplomová práce může zaujmout laickou i odbornou veřejnost, kterou toto téma zajímá.

2 Romové

Romové tvoří největší etnickou menšinu v Evropě, jejich počet se odhaduje na 10 – 12 miliónů. Většinová společnost vidí často v Romech jen ty, kteří využívají sociálních dávek a vyhýbají se práci. Často jsou také spojováni s neschopností běžného bydlení, s podvody, prostitucí či drogovou závislostí. V následujícím textu je o této etnické menšině pojednáváno i z jiného úhlu pohledu, než jaký má většinová společnost.

Matoušek (2008:181) definuje Romy takto: *„Největší etnická menšina v ČR. Přesný odhad je nemožný, protože neexistuje jiný systém evidence než sčítání lidu. Asi 10% Romů v ČR patří k tzv. olšským Romům, kteří jsou v průměru hůře adaptováni (vyšší výskyt kriminality, horší kontakt s většinovou společností, výrazně odlišný dialekt od jiných skupin Romů), avšak mají vyšší příjmy než ostatní romská populace. Několik tisíc Romů v ČR představuje potomky Romů polokočovně žijících na tomto území řadu generací. Nejpočetnější skupinou, tvořící asi tři čtvrtiny všech Romů v ČR, jsou přistěhovalci přišší ze Slovenska po druhé světové válce. Mezi jednotlivými skupinami Romů panuje řevnivost, jež je překážkou jednotného prosazování práv této menšiny i rozvoje jejich kultury.“* Cítí se Romové být národem, tedy zda se cítí Romy či nikoliv? Romové se mezi sebou různě vydělují a rozdělují, má to ovšem jiný vnitřní obsah než popření národní identity. Jak uvádí Samková (2011:13): *„Příkladem může být mírný antagonismus pojmů ‚fajne Rom‘ a ‚dupko‘ či ‚degeš‘. Všichni jsou Romové, ale ‚fajne Rom‘ je v tradičním pojetí takový Rom, který by se s ‚dupkem‘ či ‚degešem‘ nebratřil a například by velmi nesouhlasil s meziskupinovým sňatkem.“* Pod označením Rom nalezneme řadu etnických skupin, které mají společné kulturní rysy, jazyk či původ. Neubráníme se ani dělení z pohledu neromské veřejnosti, která na Romy pohlíží jako na ty „slušné“ či „neslušné“ nebo na „světlé“ a „tmavé“.

Společné pro všechny romské skupiny je nechuť ke stereotypu pravidelnosti a dále také poskytnutí pohostinství, které může trvat různě dlouho. Romský znak znázorněný vozovým kolem ukazuje na jejich společnou lásku k volnosti, svobodě a nezávislosti (Šišková, 1998). Šišková (1998:157) uvádí: *„Představa, že svět romského dítěte je totožný se světem českých dětí, je zavádějící. Romové se dosud společensky stýkají převážně mezi sebou, mluví jen spolu a s ostatními našimi občany se setkávají jen na pracovištích, v úřadech a na ulicích. Vzájemné předsudky vedou*

k distanci, sociální kontakt je minimální a představy jedné skupiny o druhé jsou značně zkreslené. Obě komunity tak žijí spíše ‚vedle sebe‘ než ‚spolu‘. Společenské vědomí romské komunity je proto dosud determinováno bájemi pravlasti Romů – Indie – více než společenskou skutečností ‚střední Evropy dvacátého století‘.“

Romové se od většinové společnosti v mnoha ohledech liší. Mají jiný životní styl, jiné hodnoty v životě. O klidném multikulturním soužití zatím není ve společnosti jasná představa.

3 Půchod Romů do Evropy

V průběhu 14. století se Romové objevili v Evropě, která je přivítala údivem, neporozuměním a útlakem. Migrace probíhala v několika vlnách od 9. do 14. století z Indie. Romské skupiny se šířily během 14. století do rumunského Valašska a do Čech a poté až do roku 1430, kromě severských států, po celé západní Evropě. V 16. století začal nárůst putování a dobývání Evropy. Poté se délky cest zkracovaly a omezovaly se na prostor uvnitř regionů a národů. Docházelo tedy k oslabování migrace. Romské skupiny omezovaly na konci 15. století pohyb a Romové se věnovali více řemeslům. První proud Romů byl rozšířen po celé Evropě, někteří cestovali pouze po malém území a někteří se usadili. Putování se ale velmi rychle začalo považovat za nepřijatelné. Romové se tudíž připojovali k jiným skupinám kočovníků, které byly klasifikovány jako žebráci, vagabundi či jako tuláci. V Nizozemí bylo zavržení absolutní. Během 18. století z Nizozemí Romové zcela vymizeli, protože v 17. a 18. století zde mohl kdokoliv beztrestně zabít Roma (Šotolová, 2011).

3.1 Romové v Čechách

Některými historiky je jako první zmínka o Romech na našem území považována staročeská veršovaná skladba z roku 1314 v Dalimilově kronice. Popravčí kniha pánů z Rožmberka (1389 – 1429) k roku 1399 je prvním historickým dokladem o Romech v Čechách (Šotolová, 2011). Nečas (1993, in Šotolová, 2011:18) uvádí: „*Za věrohodnou zprávu je považovaná zmínka ze Starých letopisů českých (1416), kde se píše: „... také toho léta vláčili se Cikáni po České zemi a lidi mámili“.*“ Datem skutečného velkého příchodu Romů do Evropy je rok 1417. Málek (1990, in Šotolová, 2011:18) dále tvrdí: „*Rok 1417 je tedy rokem, kdy se Romové poprvé bezpečně objevují mimo Balkán, vstupují do střední a západní Evropy, tedy i do českých zemí, a kdy počínají vlastní dějiny Romů v českých zemích.*“ V průběhu 15. století dochází k přílivu dalších skupin kočujících Romů do českých zemí, protože zde byly příznivější podmínky než jinde.

Řada Romů během třicetileté války vstupovala do vojska nebo se válečných událostí účastnili jako hudebníci, kováři, kejklíři, ovšem i jako kati nebo zvědové. S nástupem tureckých armád do střední Evropy se zvedla obrovská vlna jejich stíhání. Romy se nepodařilo z Čech vyhnat a to i přes takto drastická opatření. Tvořili ovšem tu nejchudší skupinu obyvatelstva. Málek (1990, in Šotolová,

2011:19) uvádí: „*Cikáni žili ve skupinách, tvořených obvykle rodinou, případně jednotlivci, kteří svou rodinu ztratili. Žádná stálá obydlí v českých zemích Cikáni neměli. V této době také neměli žádné dopravní prostředky, obytné vozy, koně nebo jiná zvířata. Zdržovali se v lesích.*“

3.1.1 Osvícenství

Ke změně postojů dochází až v době osvícenství. „*Císařský reskript Marie Terezie z roku 1749 nařizuje, aby byli Romové při prvním dopadení pouze vypovězeni. Trest smrti hrozil až při třetím dopadení. Poslední trest smrti, ke kterému byla odsouzena romská žena pro pouhou potulku, je z roku 1760*“ (Šotolová, 2011:19,20). První nařízení s cílem úplné asimilace Romů vydala Marie Terezie roku 1761. Toto nařízení se týkalo především Uherska. V tomto nařízení Marie Terezie zakázala romštinu či obchodovat s koňmi. Nařídila, aby se Romové usadili ve městě nebo na vesnici. Asimilační opatření, které bylo považováno za nejdrastičtější, bylo odebrání dětí rodičům. Jednalo se o děti ve věku dvou až čtyř let, které byly dávány do rolnických rodin na výchovu a v deseti letech měly jít do služby nebo na řemeslo. Pokud se rodiče pokusili o jakýkoliv kontakt s dětmi, byli přísně potrestáni (Šotolová, 2011).

3.1.2 století a počátek 20. století

Další nařízení týkající se Romů v českých zemích vycházejí až ve čtyřicátých letech 19. století. Vůči potulným Romům mají být důsledně uplatňovány předpisy o policejním dohledu, cizinecké policii, chudinství a tuláctví (Šotolová, 2011). Roku 1888 bylo vydáno nejprísnejší opatření vůči Romům. Jednalo se o čtrnáctičlankový výnos vídeňského ministerstva vnitra. „*Romské skupiny z jiných zemí mohly být kdykoli vykázaný ze země. Ostatní Romové, pokud byli bez prokazatelného výdělku, měli být souzeni za tuláctví a následně je bylo možné umístit do donucovacích pracoven. Platnost výnosu trvala i po vzniku Československé republiky, a to do roku 1927, kdy byl přijat zákon č. 117/1927 Sb., „o potulných Cikánech*““ (Šotolová, 2011:21).

3.1.3 Československá republika

Roku 1924 byla v Čechách zavedena evidence pohybu romských skupin, kde se dovídáme, že se jednalo o potulné skupiny opravářů deštníků, brusičů, skupiny s houpačkami a kolotoči či loutkovými divadly (Šotolová, 2011). Již zmiňovaný zákon o potulných Cikánech stanovoval dle Šotolové (2011:23) toto: „*Podle tohoto*

zákona každý Rom, na kterého se zákon vztahoval, musel mít tzv. cikánskou legitimaci. Společně směla kočovat a tábořit jen jedna rodina, která musela vlastnit tzv. kočovnický list. Kočovnický list vymezoval trasu, po které se skupina směla pohybovat, a byl vystavován pouze na dobu jednoho roku. Romové nesměli vstoupit do obce, která přechod přes své území kočovným skupinám úředně zakázala. Děti do osmnácti let mohly být kočovným skupinám odebrány a umístěny ve výchovných ústavech nebo v jiných rodinách.“ V tomto období se projevovaly i určité snahy, které měly zlepšit vzdělanostní úroveň Romů a měly také přispět ke zlepšení jejich životních podmínek. V hlavním městě Podkarpatské Rusi v Užhorodu byla v roce 1926 založena první tzv. cikánská škola. Dále byla založena Liga pro kulturní povznesení Cikánů v roce 1930 v Košicích, později byla přejmenovaná na Společnost pro studium a řešení cikánské otázky. Německá okupace ovšem zmařila veškerá úsilí a ukončila i existenci první cikánské školy (Šotolová, 2011).

3.1.4 2. světová válka

Nejkrutějším obdobím v historii Romů je druhá světová válka. Právě tak jako Židé byli Romové v roce 1935 prohlášeni za občany druhé třídy. V Berlíně roku 1936 zřídilo Říšské ministerstvo zdravotnictví speciální oddělení, Ústav pro rasovou hygienu, které vedl dr. Robert Ritter a jeho spolupracovnice Eva Justinová. Zde se zkoumaly rasy „cizí“ krve. Ritter roku 1935 navrhl nedobrovolnou sterilizaci Romů, aby se zabránilo rozmnožování této „rasy cikánských míšenců a sociálních psychopatů“. Romové měli být odděleni od německého národa, sterilizováni a použiti k pracovnímu nasazení až do vymření. Na základě výnosu ministerstva vnitra bylo 30. listopadu 1939 Romům nařízeno zanechat kočovného způsobu života a usadit se. V tomtéž roce byli na území Německa Romové zaregistrováni a vše bylo připraveno k jejich likvidaci. Romům bylo na základě výnosu zakázáno opustit bydliště a tábory. Asi tisíc romských osob bylo v květnu 1940 deportováno z Hamburku a Brém do Belzeku v Polsku. Děti Romů, které neměly státní občanství, byly od roku 1941 vyloučeny ze škol a ostatní musely školu opustit pod nejrůznějšími záminkami. Romové v tomto roce nebyli povoláváni k vojenské službě a v roce 1942 byli všichni vyloučeni z armády (Šotolová, 2011). Stojka (2008:11) uvádí: *„Nacistický režim byl ještě méně než jiné společenské systémy schopen akceptovat národ, který kočoval, dal se těžko kontrolovat, národ, jenž se svým způsobem života nepodřizoval systému kázně a pořádku vynucovaného terorem. Rozšířené předsudky posloužily jako záminka k pronásledování. Cikáni se štítí práce*

a jsou kriminálníci, říkalo se. Do koncentračních táborů je nacisté transportovali jako „asociály“.

„Rozhodujícím krokem v postupu proti Romům byl rozkaz H. Himmlera z 16. prosince 1942 a prováděcí nařízení hlavního úřadu říšské bezpečnosti z 29. ledna 1943 o deportacích romského obyvatelstva do cikánského tábora v Auschwitz II-Birkenau“ (Nečas, 1990, in Šotolová, 2011:28). Dále Nečas (1990, in Šotolová, 2011:28) uvádí toto: „V únoru 1943 došlo k hromadné likvidaci Romů. V době od 26. února do 25. března 1943 bylo transportováno z Německa a z ostatních území obsazených Němci do Osvětimi 11 400 Romů. Příslušné prostory pro 300 osob byly přeplněny až dvojnásobně.“ V Osvětimi II-Birkenau byl vybudován cikánský rodinný tábor. „Cikánský tábor měl rozlohu 150 x 750 m. Celkem bylo v táboře evidováno 20 923 osob všech věkových kategorií. V evidenční knize mužů jsou záznamy o 10 094 věznicích a evidenční kniha žen obsahuje záznamy o 10 829 vězeňkyních“ (Nečas, 1990, in Šotolová, 2011:29). Nečas (1981, in Šotolová, 2000:13) dále uvádí „Při příjmu dostali všichni pruh bílého plátna, na kterém byl vyznačen černý trojúhelník (Romové byli zařazeni mezi asociály), písmeno Z (Zigeuner) a číslo. Tento proužek označeného plátna nosili přišitý na oděvu na levé části prsou, muži rovněž na vnějším švu pravé části kalhot. Pro potíže při identifikaci mrtvých měli od jara 1943 vytetováno na levém předloktí písmeno Z s číslem. Romové nedostávali při příchodu do tábora zvláštní vězeňské oděvy, na zadní části civilních oděvů měli červenou olejovou barvou vyznačeny pruhy v podobě písmene X.“ Kenrick (1980, in Šotolová, 2011:29) uvádí: „V roce 1943 prováděl inspekci tábora Himmler, který nařídil, když viděl vysokou úmrtnost a špatné zdravotní podmínky, aby práce schopní Romové byli převezeni do jiných táborů a zbytek byl zničen.“ Starší muži, ženy a děti byli v noci z 2. na 3. srpna 1944 usmrceni v plynových komorách. Cikánský tábor byl v Osvětimi-Birkenau II tímto uzavřen. Mnoho romských vězňů bylo zneužito k pokusům. Přibližně 94 % romských vězňů v Osvětimi zahynulo. V Čechách a na Moravě žilo před nacistickou okupací přibližně sedm tisíc Romů. Po druhé světové válce se jich vrátilo asi pět set (Šotolová, 2011).

„Je předsudek považovat Romy za asociály – je to odrazem naší nesociální formy života. Nazýváme je asociálními, jelikož se nechtějí přizpůsobit naší společnosti závisující na individuálním výkonu. Zlo bude teprve tehdy prolomeno, když nebudeme považovat náš vlastní způsob života za normu“ (Šotolová, 2000:17).

3.1.5 Období let 1945 – 1989

Ve společnosti kolovaly tradiční předsudky o Romech jako o lidech, kteří se vyhýbají práci, o špině a chorobách atd.. České obyvatelstvo mělo před válkou s Romy velmi malou zkušenost, nyní je tedy jinakost těchto lidí pobuřovala či šokovala. Velkou roli hrál i rasistický diskurs, který si během války česká společnost částečně osvojila (Spurný, 2011). Mnoho Romů se po válce přesunulo ze Slovenska, ale i z jiných států, např. z Rumunska, Maďarska a Polska do průmyslových center a pohraničních oblastí Čech a Moravy (Haišman, 1987, in Šotolová, 2011). Popudem k migraci slovenských Romů do českých zemí byl dekret prezidenta republiky č. 88/1945 o všeobecné pracovní povinnosti, kterou bylo jen obtížně možné plnit na Slovensku, kde byl nedostatek pracovních příležitostí. Většina z nich se dočasně nebo natrvalo vracela zpět do domovských osad na Slovensku, proto nelze do přelomu čtyřicátých a padesátých let hovořit o počátcích procesu urbanizace. V průmyslových centrech Čech (např. Most, Kladno) se situace vyvíjela jinak. Již v etapě poválečného vývoje se zde postupně usazovaly celé vícegenerační rodiny. V padesátých letech převládal názor, že specifické rysy tradiční romské kultury jsou výrazem zaostalosti etnika, a je proto třeba změnit životní podmínky Romů, dát jim vhodné ubytování a placenou práci, odstranit negramotnost, pozvednout jejich celkovou životní úroveň tak, aby se z nich stali rovnocenní občané, kteří oceňují výhody socialismu. V prostředí průmyslového města se Romové setkávali s řadou předmětů a zařízení, s kterými je nikdo nenaučil zacházet. Mnohé romské rodiny se dlouho nenaučily s tímto prostředím sžít, vybydlovaly městské byty či se chovaly hlučně. Většina se naučila alespoň v bytu udržovat pořádek, ve společných prostorách tomu tak ovšem nebylo (Jakoubek, Budilová, 2008). Roku 1952 vydalo ministerstvo vnitra směrnici, která se nazývala Úprava poměrů osob cikánského původu.

„Byl přijat osmibodový program převýchovy:

- 1. Zapojení do řádného pracovního poměru a ubytování v místě bydliště.*
- 2. Kontrola správnosti vyplácení mezd.*
- 3. Zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolních zařízení.*
- 4. Výchova ostatního obyvatelstva, již se má dosáhnout odstranění zbytků rasové diskriminace.*

5. *Odstranění všech projevů diskriminace v úředním styku a ve veřejném životě při současné likvidaci negramotnosti.*
6. *Zapojení uvědomělých občanů-Cikánů do převýchovného procesu.*
7. *Řádná evidence cikánského obyvatelstva.*
8. *Usazení kočovných Cikánů“ (Ministerstvo vnitra, 1952, in Šotolová, 2011:33,34).*

Pokud měl socialistický projekt definitivně odstranit sociální nerovnost a chudobu, pak právě Romové museli patřit mezi ústřední objekty jeho péče. Jejich způsob bydlení, celková nevzdělanost či životní styl byly považovány za smutné dědictví kapitalismu (Spurný, 2011). Usnesení sekretariátu ÚV KSČ požadovalo, aby u cikánského obyvatelstva nebylo kráceno a opomíjeno přidělování bytů, aby byla zvyšována kvalifikace a aby byla podporována jejich umělecká tvořivost. „*Významnou změnu v životě Romů znamenal rok 1958, kdy byl schválen Národním shromážděním zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Od tohoto období se dají koncepty „sociální asimilace Romů“. Zákon znamenal násilné usazení olášských Romů, kteří jediní na našem území žili kočovným způsobem života. Měl vést nejen k zákazu kočování, ale i k rozptylu Romů mezi ostatní obyvatelstvo a tím k potlačení specifických etnických projevů“ (Šotolová, 2011:34). Otázkou zůstává, zda je mezi Romy více těch, kteří toto období považují za období útlu a ztráty svobody, nebo více těch, kteří ho považují za období rovnoprávnosti. V roce 1969 dle Hübschmannové (1973, in Šotolová, 2011) přestávají být Romové „řešení“ a sami se začínají podílet na řešení vlastních problémů. Významná směrnice O výchově a vzdělání výchovně zanedbaných a prospěchově opožděných cikánských dětí pochází právě z tohoto období. Ukazuje na nutnost zřizovat třídy pro adaptaci romských dětí při mateřských školách.*

„*Vláda ČSSR již v roce 1970 uložila národním výborům všech stupňů realizovat speciální sociální péči o sociálně slabé romské obyvatelstvo. V roce 1976 se tato péče stala součástí zákona o sociálním zabezpečení. Při národních výborech pracovaly „komise pro řešení cikánské otázky“ a sociální kurátoři pro práci s romským obyvatelstvem. Způsob řešení tzv. „romského problému“ byl poznamenán neúčastí Romů a nedostatečným poznáním jejich specifických odlišností. V průběhu uplynulých čtyřiceti let se stát snažil Romy asimilovat a integrovat. Předpoklad, že s materiálním dostatkem se změní i jejich duševní svět, se ukázal jako chybný“ (Šotolová, 2011:37). Charta 77 odsoudila posílání Romů do izolovaných činžovních*

domů ve městech jako segregaci, popírání romské identity a Zákon o trvalém usídlení kočujících osob jako rasistický, praxi sterilizace romských žen bez dostatečného vysvětlení zákroku a jeho možných důsledků, a někdy dokonce bez jejich souhlasu nebo pod nátlakem jako, genocidu. Dokument Charty 77 obsahoval překvapivou předpověď, kritizoval totiž využívání romských pracovníků jako nekvalifikované pracovní síly s tím, že kdyby došlo k restrukturalizaci ekonomiky, jejich nízká kvalifikace by v kombinaci s předsudky vůči nim měla za následek jejich masovou nezaměstnanost. Za proroctví se dá také označit, že výsledné zbídačení Romů by vedlo k jejich radikalizaci a k etnickému konfliktu (Koudelka, 2011).

Nacisté mezi roky 1941 a 1945 vyhladili asi 500 000 Cikánů, protože chtěli vymýtit jejich „degenerovaný“ a „antisociální“ způsob života. V letech 1957 až 1989 se ve východní Evropě vedla úplně jiná kampaň proti Cikánům. Stewart (2005:14) uvádí: „*Nikoho nezatýkali, natož aby zabíjeli. Opravdu nic nemohlo být myšlenkám prvních komunistických reformátorů vzdálenější než represe a diskriminace. Ale zamýšlený výsledek se až překvapivě blížil fašistickému snu: aby Cikáni vymizeli.*“

„*Ještě před 17. listopadem 1989 se uvnitř romské populace vytvářely různé neformální skupiny, které chtěly reprezentovat Romy v politice. Již tři dny po 17. listopadu na těchto základech vznikla v Praze Romská občanská iniciativa, která se později přeměnila v politickou stranu. V roce 1990 kandidovala ve volbách v České republice s Občanským fórem a získala osm mandátů. Předsedou strany byl zvolen JUDr. Emil Ščuka. Vedle této strany vznikla i další romská hnutí: Unie romské mládeže, Romská asociace mládeže a dětí, Kulturní svaz občanů romské národnosti. Tato hnutí s Romskou občanskou iniciativou úzce spolupracovala. V opozici k ní stojí Demokratický svaz Romů a Romský národní kongres, pod jehož záštitou pracují například Hnutí angažovaných Romů a další. Romské politické strany, hnutí a iniciativy se u nás teprve krystalizují, ale cíl mají společný, prosazovat zájmy romského obyvatelstva“ (Šotolová, 2000:23). Po 17. listopadu 1989 nové demokratické uspořádání umožnilo zviditelnit romskou problematiku. Do popředí se znovu dostává otázka bydlení, nízké vzdělanosti, zaměstnanosti, kriminality, vysoké porodnosti, spolupráce s úřady či rasové nesnášenlivosti. Po rozdělení Československa ovšem nastal další problém, který se týkal občanství Romů. Někteří Romové, kteří žijí v České republice, mají slovenskou státní příslušnost. Pro mnoho z nich je tím pádem složitý styk s úřady. Stále je nutné vést nová jednání, řešit*

celospolečenské i regionální problémy. Organizace, strany či jednotlivá romská hnutí by v prosazování svých zájmů měly najít společný postup (Šotolová, 2011).

Věková struktura je to, co Romy odlišuje od ostatního obyvatelstva z hlediska demografie. Pro populaci v ČR je v současné době typické stárnutí obyvatelstva. Zvyšuje se zastoupení starých osob v populaci na úkor dětí a to z důvodu zlepšování úmrtnostních poměrů a nízké úrovně porodnosti. Jde o tzv. regresivní typ populace a tzv. progresivní typ populace představuje věková struktura romského obyvatelstva. Typické pro tento typ populace je vysoký podíl dětí a velmi nízké zastoupení starých osob (Jakoubek, Budilová, 2008). Kritická situace Romů byla v minulosti vždy ignorována, v současnosti jsou vlády vázány Evropským antidiskriminačním zákonem a prosazují svou víru v sociálně soudržné společnosti. Přesto se teprve uvidí, zda Evropská komise zasáhne s cílem zajistit zlepšení podmínek života Romů., protože pokud ne, vyhlídky jsou špatné nejen pro Romy, ale pro celé jejich domovské země. Jak jsem již uváděla, počet obyvatelstva v Evropě klesá, porodnost Romů ovšem zůstává na vysoké úrovni. Předpokládá se, že Romové ve východní a střední Evropě svůj podíl na celkovém počtu obyvatel v letech 2000 až 2030 zdvojnásobí. Buď tedy dojde k integraci Romů, tedy k obsazení volných pracovních míst nebo k jejich dalšímu vylučování ze společnosti, což by znamenalo vznik ostrého společenského konfliktu (Koudelka, 2011).

Většina Romů má to nejnižší vzdělání a právě vzdělání bývá tím nejčastějším důvodem pro vykonávání nekvalifikované práce za nízké příjmy a vede často i k nezaměstnanosti. Romské děti nejsou připravovány na přechod do základních škol, jen zřídka kdy navštěvují školy mateřské a v důsledku toho jsou velmi často přerazovány do praktických škol. Většinová společnost Romy odmítá, dochází k jejich sociálnímu vyloučení.

4 Sociální vyloučení Romů

Sociální vyloučení se samozřejmě netýká jen Romů, jsou s ním ale velice často ve společnosti spojováni právě oni. Mareš (2006:7) definuje sociální vyloučení takto: „*Sociální exkluze se vymezuje jako proces, v němž se společnost výrazně polarizuje. Je to proces vydělování jedinců i sociálních kolektivů ze společnosti, který je zbavuje práv a povinností, která jsou s členstvím v ní spojena. Nepochybně zde sehrává významnou roli rostoucí význam konceptu lidských práv. Ostatně vyloučení z těchto lidských práv je chápáno, jako nejextrémnější forma sociální exkluze (nemít jídlo, vodu, bezpečí, zaměstnání,...).*“

Problém je v současné době spatřován v ohrožení sociální koheze či soudržnosti. Toto ohrožení může nastat zejména důsledkem čtyř faktorů. Jedná se tedy o odmítnutí majoritní společnosti integrovat určité jedince a kolektivy, většinou z důvodu jejich kulturní, náboženské či jiné odlišnosti. Často jsou také určití jedinci či kolektivy kulturně uzavřeni, vytváří se tak hranice mezi nimi a majoritní společností. Osobní charakteristiky vylučovaných osob jsou odlišné od osobních charakteristik majoritní společnosti, jedná se např. o odlišný kulturní kapitál, nízkou úroveň ekonomického kapitálu, vzdělání a sociálního kapitálu. Posledním faktorem jsou strukturální faktory, které brání jedincům či kolektivům se integrovat. Jedná se zejména o velké nerovnosti, špatné životní prostředí, nedostatečnou občanskou vybavenost území, na němž žijí, a o povahu lokálních trhů práce, na které jsou vylučované osoby odkazovány. Faktory, které jsou zde zmíněny, působí většinou společně, proto je velice těžké celou situaci změnit. Dochází zde tedy k sociální reprodukci marginalizace a vyloučení, situace Romů je toho v České republice příkladem. Postavení Romů je možné zlepšit hlavně růstem jejich vzdělanosti, nejen bojem proti diskriminaci a předsudkům majoritní společnosti. Bez růstu vzdělanosti není možné se vyvázat ze sekundárního trhu práce, příjmové chudoby a tím pádem se nelze vyhnout ani riziku sociální exkluze (Mareš, 2006).

Dle mého názoru se nedaří zastavit mezigenerační přenos sociálního vyloučení Romů. Romské děti mají velmi malé šance na to, aby se jim podařilo v budoucnu žít standardním způsobem. Vyrůstají ve velmi znevýhodňujícím prostředí. Vochočová (in Barša, 2011:82) v rozhovoru pro Lidové noviny 23. 3. 2005 uvádí: „*České vědomí osciluje mezi dvěma krajními póly. Jedním jsou báje v čele s tou o praotci Čechovi, jež představují český národ jako velkou rodinu. Na opačném*

pólu je dikce naší Ústavy, která definuje český národ jako národ občanský, což by mělo znamenat, že nezáleží na tom, komu jsme se narodili. Pokud by nám ale nějaký černocho tvrdil, že je Čech, připadalo by nám to trochu divné, navzdory liteře Ústavy máme totiž představu, že Čech je bílý.“ Sociální vyloučení je dle Navrátila (2003:34): *„Proces, který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpení na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.“* Romové jsou sociálním vyloučením postiženi velmi výrazně. Jsou skupinou, která je vyloučena společensky, a v důsledku toho jsou šance dostupné většině společnosti pro jednotlivé Romy, romské rodiny i celé komunity nízké. Závažným důsledkem dlouhodobého znevýhodnění je odcizení členů menšinových skupin od většinové kultury a s tím související nedostatek kulturní výbavy členů menšinových skupin pro užívání institucí většinové společnosti (Navrátil, 2003).

Řešením romské marginalizace by mělo být vzdělání. Počet romských žáků, kteří dokončí základní vzdělání narůstá, na významu však ztrácejí odborné specializace. Vzdělávací systémy se dnes orientují více směrem k vysokoškolskému vzdělání než k odborným specializacím, které volí naprostá většina romských středoškolských studentů. Tento propad ve vzdělání se ještě prohlubuje díky pomocným školám, speciálním romským třídám či dokonce speciálním romským vzdělávacím institucím. Znevýhodnění mají Romové také ve vztahu k systému trestního práva, jsou totiž často hlavními oběťmi diskriminace a rasového násilí, nepoměrně jsou také zastoupeni v oblastních věznicích (Jakoubek, Budilová, 2008). Po roce 1989 vznikl takový standard, že normální Rom je nezaměstnaný, Romové se nestřetávají s majoritní společností u piva, ale většinou jako s lidmi v mocenském postavení. Ať už se jedná o sociální pracovníky, úředníky na úradech práce i o učitele ve školách nebo lékaře. Každý z těchto lidí může zhoršit nebo zlepšit jejich život. Mocenský vztah vylučuje důvěru, tedy i jakýkoliv pozitivní vztah. Pocity vyloučení může způsobit i to, že Romové nemají zkušenost ze života v tzv. domovském státě, na rozdíl třeba od Vietnamců. Vietnamci často sledují např.

internetové nebo satelitní vysílání televize ze své vlasti nebo čtou menšinový tisk vydávaný v České republice. Vietnamci tedy tvoří přistěhovaleckou minoritu, ve své domovské zemi jsou však členy majoritní společnosti, netrpí tudíž žádnými komplexy a pocity vyloučení. Jediné místo, kam Romové beze zbytku náleží, je Romská komunita (Samková, 2011).

Pierson (2000, in Navrátil, 2003:33) na základě zkušeností sociálních pracovníků uvádí, že: „*Sociální vyloučení se obvykle projeví v některé z následujících oblastí života:*

- *chudoba a nízký příjem;*
- *omezený přístup na trh práce;*
- *nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě;*
- *bydlení a život v kontextu lokality;*
- *vyloučení ze služeb.“*

Chudoba a nízký příjem bezprostředně souvisí s nezaměstnaností a s omezeným přístupem Romů na trh práce. Toto omezení může být způsobeno nedostatkem kvalifikace a potřebných dovedností uchazečů o práci nebo v neochotě zaměstnávat specifické skupiny obyvatel či v předsudečných postojích zaměstnavatelů. Co se týče sociálních vazeb, rozlišujeme sociální vazby a sítě primárního typu (rodina, blízcí, přátelé) a vazby a sítě sekundárního typu (zprostředkované a formálnější vztahy). Vyloučené skupiny obyvatel mívají narušeny oba systémy vazeb, spíše však nemají ustanovenou tzv. sekundární síť. Jednotlivec získává významné informace o vzdělání, volných místech apod. právě v sekundárních sítích. Řadu sociálních charakteristik má i sociálně vyloučená lokalita – nízká míra sociální provázanosti obyvatel dané oblasti, menší intenzita komerčních i občanských aktivit. Nedostatečný přístup k základním službám je také častým rysem sociálního vyloučení (Navrátil, 2003). Nezaměstnanost Romů je dlouhodobá a strukturální, jak uvádějí Nicolae Gheorghe a Andrzej Mirga (in Jakoubek, Budilová, 2008:15): „*Existuje nebezpečí, že se z Romů stane etnická sociální vrstva nebo třída deklasovaných (underclass) a dojde tak k zakonzervování jejich marginální společenské pozice, která se bude předávat z generace na generaci. Takový vývoj by přitom mohl vyústit ve fatální konflikty s majoritní společností.“*

V Evropě v současnosti existují tři základní diskurzy sociální exkluze, které jsou spojené s představou jejich příčin a implikují i tři rozdílné přístupy sociální politiky.

Jedná se dle Levitas (1998,2000 in Mareš, 2008:12) o tyto diskurzy: „*Jde o nedistributivní diskurz, jenž se zaměřuje na odstranění sociální exkluze, kterou chápe hlavně jako důsledek chudoby, především využitím dávek sociálního zabezpečení. Dále jde o integrativní diskurz, v němž je za základní příčinu exkluze považována (dlouhodobá či periodicky opakovaná) nezaměstnanost. Zde je mechanismem sociální inkluze placené zaměstnání (nejen jako zdroj příjmů), případně různé komunitní strategie překonávání sociální izolace nebo programy zvyšující zaměstnatelnost exkluzí postižených osob v případech, kdy jedince nelze začlenit na trhu (bud' pro jejich ‚nezaměstnatelnost‘ nebo pro povahu trhu práce). Konečně je zde moralizující diskurz, v němž jsou příčinou sociální exkluze určitých osob jejich (patologické) morální a kulturní charakteristiky (v případě kolektivity její kultura).*“

Menšina podrobená české romofobii je samozřejmě v obtížné situaci. Hannah Arendtová jednou řekla, že útočí-li na ni někdo jako na Židovku, bylo by taktickou i morální chybou, kdyby se bránila tím, že žádnou Židovkou není. Český národ by měl rozšířit své hranice tak, aby přijal i ty, kteří jsou většinou identifikováni jako Romové. Úkolem většiny není budovat oddělenou skupinovou identitu, jejím úkolem je symbolicky i reálně uzнат příslušníky menšiny jako plnoprávné a plnohodnotné občany. Pozitivní přijetí dříve stigmatizované identity podpoří individuální sebehodnocení jejich nositelů a umožní jim aktivní zapojení do sociálního života (Barša, 2011). Šimíková (in Navrátil, 2003:58) uvádí: „*Romská komunita byla a je riziku sociálního vyloučení vystavena vysokou měrou. Během 20. století bylo postavení romské komunity otřeseno třemi událostmi, jejichž důsledky se sebou navzájem souvisely a podnítily se: vyvraždění většiny usedlé (povětšinou integrované či asimilované) populace v koncentračních táborech za druhé světové války, socialistický experiment násilného přesídlení velké části v ČR žijící romské komunity z rurálního prostředí slovenských osad do průmyslových městských sídelních zón a nakonec tržní transformace, v důsledku níž ztratili v masovém měřítku práci. Po přechodu české společnosti na tržní ekonomický systém dochází k větší diferenciaci na základě socioekonomických charakteristik.*“

„*Všude jsou Cikáni ti nejnižší z nízkých. Proč? Protože jsou jiní. Protože kradou, neznají klid, mají uhrančivý pohled a tu omračující krásu, která nám nás samotné zošklivuje. Protože jejich pouhá existence zpochybňuje naše hodnoty. Protože v operách a operetách se jim všem velmi daří, ale ve skutečnosti... jsou antisociální, divní a nezapadají. ‚Zapalte je!‘, volají skinheadi!*“ (Grass in Stewart, 2005:11).

Majoritní společnost se musí pokusit pochopit specifické rysy komunit žijících na samotném okraji společnosti. Musí se snažit o respektování tradičních hodnot jejich kultury, hledat možnosti postupného, nenásilného sžívání odlišných kultur, snažit se o jejich integraci. Projekty sociální práce by měly motivovat ke zvyšování kvalifikační a vzdělanostní úrovně příslušníků těchto skupin. Výchova majority k toleranci je ovšem podmínkou úspěchů všech integračních projektů (Jakoubek, Budilová, 2008).

Jak je uvedeno výše, omezený přístup na trh práce je jednou z příčin sociálního vyloučení. Romové se dostávají do tíživých finančních situací, které řeší tím, že si půjčují peníze a následně zadlužují své domácnosti. Dluhy prohlubují chudobu a sociální vyloučení. Vzhledem ke vzdělanostní úrovni Romů jsou zaměstnání, která by mohli vykonávat, většinou méně výhodná a výrazně nezlepší jejich finanční situaci v porovnání s finanční situací na dávkách. Zaměstnání jim ovšem pomůže k omezení jejich materiální deprivace a k větší samostatnosti v nakládání s finančními prostředky. O omezeném přístupu Romů na trh práce pojednává další kapitola.

4.1 Omezený přístup na trh práce

Za základ sociálního vyloučení je považováno především vyloučení z placené práce. Důvodem je nedostatek základních kvalifikačních předpokladů vylučovaných. Úroveň kvalifikačních předpokladů stále roste a je stále více obtížné pro sociálně vyloučené osoby a kolektivity jich dosáhnout (Mareš, 2006).

Proces transformace komunistických režimů směrem k tržní demokracii přinesl pozitivní změny jako rozvoj romské kultury, oficiální uznání etnické menšiny, vlastní politickou reprezentaci atd. Ovšem došlo i k negativním změnám, k znevýhodnění v některých oblastech života Romů, či dokonce k sociální exkluzi. V komunistickém režimu se Romové uplatňovali hlavně v nekvalifikovaných povoláních, z kterých jim plynuly jisté sociální výhody, jako byly sociální dávky či bydlení. Stát ovšem plně řídil jejich život a nenaučil je samostatnosti a odpovědnosti. V tržní ekonomice se poptávka po nekvalifikované pracovní síle radikálně zmenšila. Do popředí se tedy často dostává šedá ekonomika, která umožňuje zaměstnavatelům levné podnikání založené na nízkých mzdách. To, že jsou Romové často spojováni s šedou ekonomikou, vzbuzuje u majority pocit, že sociální dávky, které jim jsou

poskytovány, nejsou oprávněné. Prohlubuje to předsudky většinové společnosti vůči tomuto etniku.

Většina romské populace je velmi těžko zaměstnatelná, z velké části je totiž nevzdělaná a nekvalifikovaná. Předsudky zaměstnavatelů vůči uchazečům jiné barvy pleti hrají také svou roli. Výsledkem je dlouhodobá nezaměstnanost, která ústí v nezaměstnatelnost. Za těchto okolností lidé nemají naučenou zkušenost, a tak ani naučenou dovednost, jak o místo usilovat. Tato situace má negativní dopad na mladou generaci Romů. Nejsou motivováni k získání práce, práce pro ně není hodnotou (Šimíková in Navrátil, 2003). *„Jedním z naprosto nepřipustných předsudků je názor, že rodiny z romských komunit, pro které je kulturně typická vysoká míra porodnosti a progresivní typ populace, jsou vícedětné právě kvůli možnosti získat přídavky na dítě, které svou konstrukcí umožňují dostat příjmy rodiny nad hranici životního minima. Zejména v této souvislosti se hovoří o tendenci příslušníků romských komunit ‚zneužívat‘ životního minima, kterého dosahují příjmy rodiny a nemůže, ani u vícedětné rodiny, příjem rodiny zásadním způsobem zvýšit, je nepřipustné hovořit o ‚zneužívání‘, pokud má na tyto dávky rodina ze zákona nárok“* (Šimíková in Navrátil, 2003:66,67).

Romům s velkou rodinou a nízkou kvalitací se nevyplatí přijmout zaměstnání. Petr Uhl navrhuje upravit sociální dávky tak, aby příjem rodiny byl vždy vyšší, pokud živitel rodiny pracuje, než když nepracuje. Důležitá je také ochrana dětí před rodiči, kteří je okrádají o jejich podíl na sociálních dávkách. Hledání práce by také podpořilo to, kdyby nezaměstnaní dostávali místo peněz platební kartu, která je použitelná jen na nákup zboží denní potřeby či potravin (Říčan, 1998). Lácková (1997:219), která sledovala situaci na Slovensku, uvádí: *„Když se Rom dostane na stejné místo jako gádžo, podceňuje ostatní Romy ještě hůře než ten gádžo. Když chce Rom, aby ho gádžo považoval za člověka, musí na něm být stovacetkrát víc vidět, že něco je. Někteří naši lidé si to vysvětlují tak, že má-li soused gádžo jednu televizi, jedno auto, jednu vilu, musí oni mít dvě televize, dvě auta a dvě vily nebo spíš dva paláce. Kdyby se odtahovali od cikánství – nepořádku, špíny, bezmocných obranných lstí – je to v pořádku, jenže takoví lidé se často ze strachu, aby je někdo spojoval s cikány, odtahují od romství. Vydávají se za Maďary, stydí se za naši řeč a dívají se spatra na všechny ostatní Romy.“*

Nezaměstnanost tedy postihuje většinu Romů, často je to bohužel nezaměstnanost dlouhodobá. Dochází k materiální deprivaci a závislosti na sociálních dávkách. K velkému znevýhodnění dochází i v oblasti bydlení.

4.2 Problematika bydlení

Romové velice často obývají byty nízké kategorie a vzhledem k počtu osob, které byt obývají, i mnohem menší, než by potřebovali. Bydlení je tedy většinou nevyhovující a v sociálně vyloučených lokalitách. Důvodem, proč se romské rodiny uchylují do sociálně vyloučených lokalit, je, že nemají na zaplacení nájemného. Tím pádem vzniká velké množství romských ghett. *„Romové jsou vytlačováni z kvalitnějších lokalit sousedskou nevráživostí nebo vysokými nájmy nebo se ocitají v deprivovaných městských zónách, z nichž ‚uprchly‘ střední třídy (sdílím názor, že bydlení je jednou z nejtěžších forem sociální exkluze Romů – spolu s nezaměstnaností, přičemž jsou oba fenomény úzce spojeny). K jejich koncentraci dochází ovšem i na základě aktivit obcí, které se snaží zbavit neplatičů nájemného jejich stěhováním do holobytů, aniž si uvědomují, že si zakládají na daleko závažnější budoucí problémy, než jsou dnešní ekonomické ztráty z neplaceného nájemného“* (Mareš, 2006:18).

Se sociálním vyloučením souvisí i problematika holobytů. Víšek (2002, in Navrátil, 2003: 68) tvrdí toto: *„Analýza problematiky holobytů ve vztahu k romské komunitě ukázala na velmi závažný sociální a politický problém (s řadou navazujících souvislostí), který lze charakterizovat jako vytěsňování sociálně slabé (ohrožené, zranitelné) části romské minority z bytů do náhradního ubytování, do krátkodobého přístřeší, popř. bez náhrady na okraj měst a jejich soustředování do enkláv a ghett.“* Romská rodina je charakteristická vysokým počtem dětí. V těchto lokalitách je běžné soužití dvou tří generací, což v praxi znamená koncentraci např. 10 lidí ve dvoupokojovém bytě zřídka první kategorie. Tato situace zapříčiňuje zhoršené hygienické a zdravotní podmínky, nedostatek osobního a intimního prostoru pro každého člena domácnosti, nedostatek prostoru k učení či hraní v případě dětí atd.. Jedná se tedy o podprůměrný standard společnosti (Navrátil, 2003). I v České republice tedy existuje koncentrace vyloučených. Mareš (2006:12) k tomuto tématu uvádí: *„Jde většinou o chudé Romy, ať již je jejich koncentrace důsledkem samovolného sestěhování se romských rodin hledajících levnější bydlení, jejich vytlačení z gentrifikovaných lokalit či ať je důsledkem krátkozraké praxe obecních samospráv např. sestěhování dlužníků a neplatičů nájmu do*

(decentně se hovoří o neplatičích, neplatiči jsou však fatálně většinou Romové) holobytů, přidělování bytů romských žadatelů v objektech s vysokou koncentrací příslušníků romských komunit apod. Na rozdíl od Slovenské republiky je v České republice ovšem situace poněkud odlišná zejména v tom, že zde neexistují čisté romské venkovské osady bez základní infrastruktury a vybavenosti (bez pitné vody, kanalizace apod.). Lze předpokládat, i když zatím bez empirické opory, že pro Českou republiku jsou typická spíše městská ghetta, jimiž se mohou stát celé obce nebo jejich čtvrtě (Chánov), častěji však skupiny ulic či ulice (Bratislavská ulice v Brně) nebo i jednotlivé budovy (medializovaná Matiční ulice, ale i domy s holobytů).“ Hlavním rizikem jevů, jako je sociální exkluze a s ní spojený vznik a šíření se ghett, není ani tak vysoká kriminalita, protože ta ohrožuje hlavně samotné obyvatele těchto ghett, ale je jím stále větší odcizování hodnotám hlavního proudu společnosti a z obyvatel ghett se tak stávají „cizinci“ (Dahrendorf, 1995 in Mareš, 2006).

V poslední době dochází k tomu, že se Romové uchylují z velkých měst do těch menších, což sebou přináší značné problémy. Menší města mají samozřejmě méně nástrojů na to, jak se s problémy romských rodin vypořádat. Nehledě na to, že ve větších městech jsou větší pracovní příležitosti, s příchodem Romů do měst malých vzniká vysoká nezaměstnanost a závislost na sociálních dávkách.

4.3 Omezený přístup ke službám

Je velice složité být v naší zemi Rom v mnoha oblastech. V oblasti bydlení se to projevuje hlavně tím, že při shánění bydlení bývají Romové často odmítnuti. Realitní kanceláře mívají od majitelů bytů zadání, z kterého jasně vyplývá, že pokud se o jejich byt přihlásí Rom, má být automaticky odmítnut. Často se v souvislosti s romskými rodinami mluví o zneužívání dávek. Dávky by měl ovšem dostat každý, kdo splní zákonné podmínky pro jejich přiznání. Rodičovský příspěvek či porodné jsou dle mého názoru nezneužitelné, jediné, co může být sporné, jsou dávky v nezaměstnanosti. Mluvím zde o práci na černo a o nepřiznání příjmu, záleží ovšem na každém úřadu, zda provádí kontroly u zaměstnavatelů. Dávky na bydlení jsou poměrně vysoké, často ale nekončí v rukách příjemců. Většinou z nich profitují např. majitelé ubytoven, kteří mnohdy nastavují opravdu vysoké nájemné.

K této situaci se vyjadřuje Šimková (in Navrátil, 2003:71) takto: „*S romskou komunitou je často spojováno podezření ze zneužívání služeb sociální pomoci.*“

Realita však ukazuje, že mnozí Romové, nejčastěji z důvodu své nevdělanosti, neinformovanosti a sociální izolace od většinové společnosti, neumějí využívat všech možností, které státní systém sociální pomoci poskytuje, a nedosahují takového řešení své situace, které tento systém potencionálně umožňuje. K této situaci velmi často přispívá vzájemná nedůvěra klientů romské komunity k institucím, které spravuje většinová společnost, a zároveň nedůvěra pracovníků těchto institucí k těmto svým klientům.“ Romská komunita tradičně uznává jiný systém hodnot, s tím je spojeno i nevyužívání sociálních služeb jako je např. azylový dům, pečovatelská služba, léčebna dlouhodobě nemocných atd.. Romská rodina se v důsledku mnohdy neúnosně finančně zatíží. Velmi časté je zadlužení rodiny. Romská komunita je vyloučena z poskytování komerčních a finančních služeb. Mnohé romské domácnosti fungují na základě půjčování si peněz nejčastěji formou zástavy nějakého předmětu či prostřednictvím lichvy (Navrátil, 2003).

Romská rodina je velice soudržná a solidární, snaží se pomoci, pokud může, každému, byť velice vzdálenému členu rodiny. Tuto soudržnost by jí snad každá česká domácnost mohla závidět. Přesto je Romy v naší společnosti opovrhováno a to hlavně z důvodu výše uvedeného, tedy z toho, že zneužívají sociální dávky. Jak ovšem z toho koloběhu dávek romské rodiny oprostít? Nezaměstnají je, protože jsou Romové, a pokud je zaměstnají, tak ne natrvalo, aby zaměstnavatelé nemuseli platit zdravotní, důchodové a sociální pojištění. Situace se nezmění, pokud mezi majoritní společností a romskou menšinou nezačne panovat větší tolerance a důvěra na obou stranách.

4.4 Sociální síť

Romové často žijí v sociálně vyloučených lokalitách, sociálně vyloučená romská lokalita se dá charakterizovat vysokou mírou nezaměstnanosti, špatnou občanskou vybaveností či vysokým výskytem rizikového chování a samozřejmě v ní žijí osoby, které se označují za Romy. Ovšem v těchto lokalitách nejde hlavně o etnickou odlišnost, ale o určitou formu izolace nějaké sociální skupiny.

O sociálně vyloučených lokalitách se hovoří jako o komunitách přesto, že rysy komunit téměř nevykazují. Tyto lokality jsou charakteristické neschopností zájmově se organizovat, podílet se na správě společných, veřejných věcí či se občansky angažovat. Člověk v tísní (in Navrátil, 2003:73) – společnost při České televizi, o. p. s., popisuje situaci takto: „*Život v těchto lokalitách je bezútěšný a pro*

samotné jejich obyvatele bezvýhodný. Lidé tu žijí ve stavu celkové letargie, nejsou schopni si nějak pomoci. Volí krátkodobé životní strategie, cílené jen na uspokojení základních potřeb. Nerozumějí prostředí kolem sebe, cítí se v něm ztraceni. Žijí v pocitu ohrožení a strachu ze změn a nových věcí, s nedostatkem životního rozhledu a kreativity. Byli zbavení společenských vazeb se vším pozitivním, co tyto vazby znamenaly, včetně nepsaných pravidel sociální kontroly. V rámci takového prostředí pak vznikl svět pravidel a hodnot, které jsou daleko od těch většinových.“ Vznikají i různé projekty, které se snaží lidem, kteří žijí v sociálně vyloučené lokalitě, pomoci. Projekt zabývající se zlepšením integrace romských osad v Prešově se nazývá Romové pro společnost. Již sedm let se projekt zabývá problémy a výzvami, s nimiž se Romové budou muset vypořádat a vytváří také pracovní příležitosti pro romskou komunitu v Prešově. Snaží se tedy o zlepšení jejich situace a jejich životní úrovně (EU-Projekte zugunsten der Roma-Gemeinschaft, 2010).

Sociální vazby vznikají vzhledem k výše uvedenému jen v rámci sociálně vyloučené lokality. Málokdo směřuje své vazby z lokality ven. Romové mají mezi sebou silné příbuzenské vazby a téměř nikoho mezi sebe nepustí. V těchto lokalitách se velice snižuje i možnost získat práci, častým jevem je tedy i vysoká kriminalita.

4.5 Vysoká romská kriminalita

Podhoubím pro vysokou kriminalitu je samozřejmě i samotná sociálně vyloučená lokalita. Velmi těžko se v těchto lokalitách získává práce, vzdělání je zde také na nízké úrovni. Lidé, kteří žijí na okraji společnosti, jsou vystaveni různým lákadlům současné společnosti, chtějí dosáhnout prostředků, kterými by své potřeby uspokojili. Častým řešením jsou tedy kriminální delikty, jako jsou krádeže, podvody či lichva.

Jednou z příčin vysoké romské kriminality je vysoká nezaměstnanost, která vede k tzv. sociální kriminalitě. Ze sociálních dávek dokáže vyžít mnoho romských rodin, jiné to však nedokážou a trpí skutečným nedostatkem, což vede přímo či nepřímo k trestným činům. Další příčinou romské kriminality jsou výsledky čtyřicetiletého komunistického úsilí o vyhlazení romského jazyka a kultury. Trvalé napětí, ne-li přímo nepřátelství mezi gádži a Romy se může jevit také jako příčina romské kriminality (Říčan, 1998).

V mnoha lokalitách chybí kvalitní terénní sociální práce, sociální pracovníci, kteří cíleně chodí do vyloučených lokalit a kteří znají problémy konkrétní lokality.

Toto chybí i v Mladé Boleslavi, terénní práce zde prakticky neexistuje, stejně jako prevence kriminality. Romové jsou v současné době u nás považováni za problémovou a méněcennou skupinu. Souvisí to nejen s nízkým vzděláním a vysokou nezaměstnaností, ale právě i s problematikou bydlení a vysokou kriminalitou. Všechny tyto faktory vedou k rasismu a diskriminaci vůči Romům v ČR.

5 Rasismus a diskriminace Romů v České republice

Romové v ČR se potýkají často s diskriminací při hledání zaměstnání či ubytování a také jsou často terčem rasově motivovaného násilí. Vážným tématem je také vylučování romských dětí ze standardního vzdělávání a nedostatečné sociální bydlení pro nejchudší. Musím zmínit i neonacistické strany a hnutí, které využívají frustrace z krize a ukazují na menšiny jako na viníky. Odhaduje se, že vzroste počet individuálních útoků na Romy. Stáváme se svědky častých manifestací neonacistů končící většinou potyčkou s policií, která se snaží zabránit pogromu v romském ghettu. Šokující je, že se k extrémistům přidávají i tzv. obyčejní občané.

Matoušek (2008:169) definuje rasismus takto: *„Doktrína obhajující nadřazenost jedné rasy nebo rasového podtypu nad jinou rasou či rasovým podtypem. Může být podporována vědeckými i pseudovědeckými teoriemi, náboženstvím a tradovanými předsudky. V západní civilizaci kořeni rasismu v novověkém étosu dobyteltví a kolonialismu. Ve společenské praxi se dodnes projevuje rasovou diskriminací, která má různé stupně, od ignorování přes slovní a fyzické napadání až po snahu o totální likvidaci odlišné rasy (rasového podtypu).“* Odlišnost je signálem možného nebezpečí, jedním ze zdrojů rasistického cítění je tedy zřejmě atavistický strach z cizího (xenofobie). Dříve byl vidět klasický projev intolerance u gádžovského obyvatelstva za komunistické asimilační politiky např. tím, že bylo možné zaslechnout v obchodě napomenutí romské matky, ať na své dítě nemluví cikánsky, ale česky, protože jsme v Čechách. Současný český etnocentrismus reprezentuje především hnutí skinheads. Nezralý mladý člověk snadno podlehne demagogům, kteří mu nabízejí, aby se zúčastnil energických agresivních akcí, které povedou k zlepšení světa. Živnou půdou pro tato hnutí je narůstající napětí mezi Romy a gádži (Říčan, 1998).

Stewart (2005:13) uvádí: *„Během tří let v období od roku 1993 do 1995 zabili v České republice skinheadi dvacet osm Cikánů. V celém regionu se obnovené fašistické strany, poněkud organizovanějším způsobem, zaměřily na Cikány mnohem více než na dřívější oběti extrémní pravice, na Židy.“* Na otázku, zda existuje romský protigádžovský rasismus bych odpověděla slovy Reiznerové (1993 in Říčan, 1998:70): *„Můžeme se divit, kopne-li romský výrostek z ničeho nic do auta, které mu nic neudělalo? Zbije-li českého kluka, který jde klidně kolem? To všechno je z bezradnosti, z bezmoci, z pocitu nahromaděné křivdy, ze špíny, která se na něj*

bezduvodně hází... “ Lacková (1997:31) ve své knize vypráví, jak ji strašila v dětství babička: „ ,Když budeš zlobit, seberou tě gádžo!‘ (Onehdy jsem šla ve městě kolem banky. Venku stála paní s dítětem a dítě brečelo. Paní povídá: ,Jestli hned nepřestaneš, seberou tě cikáni a snědí tě!‘ Já k ní přišla a ptám se: ,A to si z něj udělají cikánskou pečínku, cikánský žebírko, anebo ho snědí zasyrova?‘ Paní se zastyděla, popadla dítě a zmizela za dveřmi banky. Mám-li být spravedlivá, musím přiznat, že naše ženské straší své děti podobně – jenom naopak. ,Když budeš zlobit, seberou tě gádžo.“

„Diskriminací nazýváme nejčastěji poškozování příslušníků nějaké skupiny jednáním, které má úřední povahu. Diskriminace se dopustí lékař, který odmítne ošetřit nemocného, úředník, který odmítne vydat stavební povolení, číšník, který odmítne obsloužit hosta atd., ale i soukromý zaměstnavatel, který nepřijme zaměstnance jen proto, že je Rom (Žid, katolík, socialista, žena atd.). Diskriminaci odlišujeme od rasismu, často je rasismus motivem diskriminace“ (Říčan, 1998:71). Zajímavé je, že v jiných zemích někdy není pohlíženo na Romy jako na organizovanou komunitu, společenskou kulturu. V Paříži existuje velká komunita Romů, která díky tomu, že se tamní koncentrace drží na nízké úrovni, není považována za to, čím vlastně je. Ve Spojených státech většina obyvatel ani netuší, že v jejich zemi Cikáni také žijí. Ve východní Evropě se slabá strukturální pozice Romů odráží hlavně v tom, že jejich osady se dají lehce najít. V těchto etnicky homogenních společenstvích nemají Romové šanci splynout s davem (Stewart, 2005). O Vánocích, jak uvádí Lacková (1997:54), zakončovali Romové své přání pro budoucí rok krásnou větou: „,Ať žijeme jeden s druhým jako ta černá zem s černým chlebem. – To přání nám připomínalo, že bychom měli držet pospolu a neohlížet se na to, je-li někdo bílý, nebo černý.“

Jednou z příčin diskriminace Romů v České republice je i jejich nízká vzdělanost. Vzdělání je klíčová oblast integrace Romů v České republice, odstranila by se tak hlavní překážka k uplatnění na trhu práce. Tematika vzdělávání Romů je přiblížena v následující kapitole.

6 Vzdělávání Romů v České republice

Současný stav romské populace, včetně její vzdělanostní úrovně, je neuspokojivý. Nepříznivé důsledky tohoto stavu jsou patrné v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, vyvolávají problémy z hlediska národnostního porozumění a prohlubují skupinové a společenské rozpory. *„Jednou ze základních podmínek odstranění společenské nerovnosti Romů je změna filozofie školského systému, který je povinen akceptovat ve výchovně-vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností. Mimořádného významu nabývá odpovědnost školy za kvalitu výchovné složky vzdělávacího procesu s cílem připravit romské dítě k plnohodnotnému občanství a pozitivní emancipaci při současném úsilí o cílevědomou orientaci všech dětí k tolerantnímu soužití..*

„Ke stěžejním úkolům patří:

- *čelit počáteční neúspěšnosti romských žáků od prvního ročníku ZŠ v důsledku nedostatečných jazykových dovedností a celkové sociální situace;*
- *formami a metodami práce přiměřenými situaci romských žáků motivovat a pěstovat pozitivní postoj žáků a jejich rodičů ke vzdělání;*
- *co nejvíce využívat přirozeného nadání a schopností romských žáků pro specifickou přípravu na povolání a občanský život“ (Šotolová, 2000:36).*

Romové mají ke škole nedůvěru, chápají ji jako bílou represivní instituci. Tuto nedůvěru přenášejí na dítě, a proto je nutné ji prolomit nebo alespoň oslabit. Naděje na úspěch má učitel romských dětí jen s podporou rodičů. Výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci, obzvláště v situaci, kdy velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou. Rom v učebním oboru nebo na střední škole je rasisticky laděnou většinou jen těžko přijímán. Vlastní rodina se snaží jeho snahu často překazit, nepodporuje ho, nesouhlasí s jeho studiem (Říčan, 1998). Spolupráce s rodiči romských žáků je složitá. Nejhorší možné navázání kontaktu je předvolání do školy tehdy, když dítě něco provedlo. Rodiče romských dětí často sami neměli jako děti dobrou zkušenost se školou, proto nelze očekávat, že se dostaví sami nebo že přijdou na rodičovskou schůzku. Je vhodné být pozván, ideální navázání kontaktu je v rodině. Romské děti velice často neuspějí již v první třídě základní školy a uvažuje se o jejich přeřazení do zvláštní školy nebo musejí ročník opakovat. Zpětné přeřazení do základní školy je prakticky neuskutečnitelné i v tom

případě, že se ukáže, že dítě má průměrné, případně i nadprůměrné intelektové vlastnosti. Důležitá je znalost mimoškolního života romského dítěte a jeho světa. Tyto znalosti pedagog většinou nemá a i v případě, že je získá, nemůže je v současném školním systému plně využít (Šišková, 1998). Dnes už ovšem existuje funkce romského pedagogického asistenta na školách, který usnadní spolupráci mezi učitelem, romským žákem a romskou rodinou a pomáhá jim zvládnout učivo. V některých městech a při krajských úřadech působí romští poradci, existují romští asistenti ve školách či dokonce existuje obor Romanistiky na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. V mnohých školách ovšem romští asistenti chybí nebo se často nedostanou ke svému poslání a pracují tam, kde je to potřeba.

Lacková (1997:30) ve své knize uvádí toto: *„Rodiče nás nikdy nebili. Romští rodiče netrestali děti bitím. Alespoň dříve ne. To už se muselo stát něco obzvláštního, aby dítě dostalo výprask. Vypráví se taková anekdota: Učitel domlouvá romskému otci: ‚Proč tomu svému klukovi nenařežeš, když zlobí?‘ A otec povídá: ‚Proč bych ho řezal? I bez toho ví, že jsem silnější než on!‘“* Říčan (1998:109) uvádí: *„Romové cení vzdělání mnohem méně než gádžové. Bylo jim málo platné za dávných časů v osadě, stejně jako v kočovném voze a dobře se bez něj obešli i za komunistické vlády, kdy bylo možno fyzickou prací vydělat více, než činil plat učitele a často i lékaře. A dnes? Diskriminace při přijímání do práce je tak silná, že pro Romy stejně obvykle zbývají jen místa kopáčů a uklízeček; a k životu ‚na podpoře‘, na který si mladí rychle zvykají, není vzdělání také potřebné. Proto dítě často vynechá školu z malicherných důvodů, např. prostě proto, že se mu nechce.“*

V padesátých letech se naděje aktivistů a úředníků zabývajících se romskou problematikou upínaly ke vzdělání a k převýchově dětí. Vzniklo několik odvážných projektů, jejichž cílem bylo integrovat romské děti do české společnosti a zajistit jim tak důstojný život. Příkladem takového projektu byla i slavná internátní Škola míru v jihočeském Květušíně. Škola od začátku spojovala vzdělání, výchovu a sociální péči. Pedagoga Miroslava Dědiče první úspěchy přesvědčily o tom, že romské děti jsou normálně kultivovatelné, ale brání jim v tom rodinné prostředí. Postupně se tedy zrodila myšlenka internátu. Ze školy se podařilo vybudovat uznávaný Dětský domov pro děti z cikánských rodin. Docházelo k soudnímu odnímání dětí od rodin, k přerušení komunikace dětí v internátě s rodiči, hlavně v těch případech, kdy hrozilo, že by si rodiče vzali děti zpět domů. Absolventi této školy poté studovali na učilištích, středních odborných školách a v některých případech i na vysokých

školách. Vrcholem snah této školy byl zájezd dětí do osad na Slovensko, kde měli promlouvat ke svým vrstevníkům a k jejich rodičům tím způsobem, že není rozdílu mezi nimi a bílými dětmi. V roce 1952 získaly tyto snahy právní rámec, který byl stanoven normou Ministerstva vnitra s názvem Úprava poměrů osob cikánského původu. Takovéto dětské domovy neměly být již běžnou záležitostí a to hlavně z toho důvodu, aby nebyla podporována dlouhodobá izolace cikánských dětí od zbytku společnosti. Ovšem i v druhé polovině padesátých let se všeobecně připouštělo soudní odnětí cikánských dětí rodičům, což fungování takovýchto dětských domovů podporovalo (Spurný, 2011).

Aby došlo alespoň k částečné integraci Romů do společnosti, je důležité, aby Romové získávali pocit, že vzdělání je pro jejich budoucí život zásadní, že to jsou oni sami, kdo nese odpovědnost za sebe a svou rodinu. Je třeba, aby většinová společnost projevila svou velkorysost a pomáhala romské menšině.

6.1 Podmínky pro integraci Romů do společnosti

Podmínkou pro integraci Romů by rozhodně nemělo být snižování postavení romské kultury a jazyka. Je důležité, aby se Romové i přes svou kulturní odlišnost cítili ve většinové společnosti jako její plnoprávní členové. To ovšem vyžaduje otevřenost a toleranci většinové společnosti vůči romské menšině. Problémem je, že většinová společnost se spíše snaží o potlačení etnické identity a o násilnou asimilaci.

Akceptování etnických, sociálních a kulturních odlišností ve výchovně-vzdělávacím procesu je podmínkou zvýšení vzdělanostní úrovně romského etnika. Děti se cítí být ve škole naprostými cizinci, je tedy obtížné je umísťovat ve školách, aniž by byly postupně integrovány do společnosti. Rodina je pro tyto děti silným sociálním základem, necítí se tedy současně dobře v našich tradičních školských zařízeních. To, zda budou docházet do školy, závisí na rozhodnutí rodiny. Ve škole se nedozvídají nic o svém etniku. Úroveň vzdělání u romské populace je velice nízká. U starších Romů se objevuje pologramotnost či negramotnost, mladší Romové většinou prošli jen základním vzděláním bez další kvalifikace (Šotolová, 2000).

„Výzkumy bylo zjištěno, že romské děti v porovnání s ostatními dětmi častěji propadají a jsou klasifikovány druhým nebo třetím stupněm z chování. Mnohem častěji ukončují školní docházku v nižším než závěrečném ročníku nebo jsou přeřazovány do zvláštních škol, případně jsou na ZvS zařazeny automaticky hned na počátku školní docházky. Minimální procento Romů studuje na středních a vysokých

školách“ (Šotolová, 2000:39). Lacková (1997:202), jež sama vyrostla v cikánské osadě na Slovensku, ve své knize uvádí: „*I v cikánských osadách, kde lidé na první pohled vypadali všichni stejně uboze a v očích gádžů byli všichni ‚cikáni‘, se vyskytovaly nejrůznější lidské typy, individuality a různé úrovně duchovní vůle vtělené do člověka. Jenomže i ten nejprůbojnější lidský tvor, obdařený tvůrčími schopnostmi a ochotou je realizovat, potřebuje příležitost, naději, povzbuzení, poučení. Když se v takové zaostalé, zbídačené osadě našel jeden, dva, tři, kteří dostali příležitost rozvinout v sobě svou lidskost a svoje schopnosti, pak i ti slabší, pohodlnější, váhavější, bezradnější najednou viděli, že Romové mohou, dokáží. Chtěli se vyrovnat, styděli se zůstat pozadu. Začali se také snažit. A těch ‚cikánů‘, kterým bylo všechno jedno, kteří hnili zaživa a které z bahna netečnosti nevybagroval ani pámbu, ani ďábel, těch bylo čím dál tím méně.*“

Mezi základní podmínky integrace spadá tedy i vzdělání, jak již bylo uvedeno. Překážkou ve vzdělání může být i romský jazyk. Je velmi důležité, v jakém jazyce je dítěti ve škole látka sdělována. Některé romské děti nemají takovou slovní zásobu, aby porozuměly látce, kterou učitel vykládá. Jazyková výchova romských rodin je odlišná od jazykové výchovy majoritní společnosti.

6.2 Jazyková výchova

Jazyková výchova romských rodin bohatě postačí pro život v romské komunitě. Pro uplatnění mimo komunitu je někdy nedostačující. Dítě se může ocitnout v situaci, kdy sice vyrůstá v českém prostředí, ale nezná dobře ani jeden jazyk. Jsou známy i takové názory, že pokud by výuka probíhala v romském jazyce, bylo by dítě ve studiu úspěšnější.

V romských rodinách probíhá jazyková výchova zcela jinak. Romská maminka promluví na dítě jen tehdy, když po něm něco chce, zároveň ovšem mluví se svými ostatními příbuznými v bytě. Naproti tomu česká maminka mluví na dítě, jakoby jí rozumělo. Romské matky pečují u kojenců především o fyzické blaho, mají tedy s dítětem velice pevnou vazbu, jsou s dítětem sjednoceny. Takovýto vztah se obejde beze slov, je tedy přirozené, že romské děti začínají později mluvit (Šišková, 1998).

Pro integraci je důležitá výchova romských dětí jako taková. Je samozřejmě naprosto odlišná od výchovy většinové společnosti, proto se stává, že romské dítě nechápe, za co je káráno, protože pro něj je ta konkrétní situace zcela normální.

6.3 **Výchova k pořádku a kázni**

Romští rodiče jsou většinou považováni za volnomyšlenkáře, svým dětem dávají v rodině absolutní volnost, jsou nedůslední ve výchově a kladou důraz na rovnost mezi dítětem a rodičem. Takto to vzhledem k chování dětí na společnost může působit. Zároveň je v romských rodinách kladen důraz na úctu ke staršímu, vedou děti k větší samostatnosti a učí je spolurozhodovat ve věcech týkajících se rodiny.

Romské děti mají jiné návyky kázně a pořádku. Malé děti se poměrně dlouhou dobu nevedou k sebeobsluze. Vše v domácnosti dělá matka nebo starší sestra, chlapci se tedy samostatnosti neučí vůbec. Poměrně často se stává, že nejstarší sestra má ve škole nejhorší prospěch, téměř vše totiž dělá ona a nemá dostatek času na sebe. Děti v romských rodinách jsou rovnocennými účastníky hovoru, což může na nezasvěceného působit jako nevychovanost. Šišková (1998:159) uvádí: *Dítě pronáší své ‚moudro‘ bez vyzvání a neosobní oslovení typu: ‚Tak děti, teď si zavřeme pusinky na klíč a budeme poslouchat‘, vůbec nechápe. Když je pak káráno za své ‚normální‘ chování, cítí se ukřivděno a upevňuje se v něm předsudek, že svět Neromů je absurdní, nepochopitelný a nepřátelský.‘*

Jak se asi romské dítě cítí v nové adoptivní či pěstounské rodině, obzvláště pokud do rodiny přijde v pozdějším věku? Mnohé problémy vznikají většinou v souvislosti s hledáním osobní identity a uvědoměním si, že vyrovnat se se svojí identitou etnickou, nebude také příliš jednoduché.

7 Romské děti v adopci či v pěstounské péči

Romské dítě v neromské rodině přijímá neromský svět své nové rodiny. Je velice důležité, aby rodina nějakým způsobem udržovala romskou identitu dítěte. Dítě se ve školním prostředí setká maximálně s krátkou zmínkou o Romech z historie českých zemí a dále tedy dodržuje čistě české zvyky. Na přijetí dítěte do nové rodiny nemá až takový vliv to, jestli je romského původu či nikoliv, ale silným faktorem je spíše věk, čím vyšší je, tím je to jak pro dítě, tak pro novou rodinu náročnější.

„Přijmout do rodiny romské dítě – ať už formou adopce, nebo pěstounské péče – to je začátek opravdového životního dobrodružství. Jsou lidé, kteří to udělají prostě proto, že chtějí dítě a sami je mít nemohou, přičemž nechtějí už čekat na ‚bílé‘ dítě a spokojí se ‚s tím, co je k máni‘. Druhá skupina uchazečů o dítě ví, že na sebe bere velký úkol. Bývají to adoptivní rodiče či pěstouni s křesťanskou motivací a jsou proti první skupině v početní převaze“ (Říčan, 1998:125). Častou chybou je snaha vychovat z malého Roma „gádžovské dítě“, náhradní rodiče se snaží, aby se jejich dítě co nejméně stýkalo s Romy a aby toho co nejméně vědělo o svém romství. V pubertě se často ozývá tzv. volání krve, dítě se sblíží s Romy a bere to jako vzpuru proti rodičům (Říčan, 1998).

V souvislosti s adopcí romských dětí bych ráda uvedla krátkou ukázkou z knihy Boučkové (2004:63), která sama adoptovala dva romské chlapce. *„Děti čekají s koly před vchodem krámkou, když předtím halasně pozdravily skupinku starších mužů, léta propíjejících ráno na návsi a večer v hospodě svůj život. Já si za rohem vytrhávám nohavici z řetězu... ‚Vypal, čoude začouděnej!‘ zakřičí jeden z mužů na mého prostředního syna. Ten je shodou náhod a okolností zcela romského původu a je to na něm bohužel čím dál víc vidět. ‚Tady nemáš, co čumět! pokračoval. ‚Čoude, dej si čouda!‘ řvou smíchy další místní přátelé českého národa. Syn na ně chvíli nejistě kouká. Vlastně mu ani nepřipadá, že mu nadávají. Většinou na něj lidé, když je dobrá nebo špatná nálada, pokřikují černá hubo a negře. A přitom je to milý, slušně oblečený a myslím, že i dobře vychovaný kluk.“*

Najít nové rodiče pro romské dítě bývá velmi obtížné. Děti jsou poté vychovávány většinou v majoritních rodinách, tyto rodiny bývají vystavovány různým projevům nesnášenlivosti. Je dobré účastnit se různých projektů pro rodiny, které si osvojily romské dítě. Rodiny se mohou setkávat, děti mají možnost se seznámit s romskou kulturou a setkat se s dětmi stejného etnika, což je pro ně velice

důležité. Rodiče mohou zase lépe pochopit chování svých dětí. Je důležité, aby se neromský svět s tím romským co nejvíce propojoval.

8 Romové v Mladé Boleslavi

Má diplomová práce se zaměřuje na romské děti a mládež v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav. Mladá Boleslav byla založena v 2. polovině 10. století, má 13 městských částí, 2487 ha a 39 526 obyvatel. Průměrný věk obyvatel je 40, 1 let (Mladá Boleslav: Oficiální web statutárního města). Celkový počet obyvatel Mladé Boleslavi je 39 526. Vzdělání Romů v této lokalitě je většinou maximálně základní nebo střední bez maturity. Celková míra nezaměstnanosti ve městě je 3,70 % a odhad míry nezaměstnanosti romských obyvatel lokality je 80 %. Většina romských obyvatel je závislá na sociálních dávkách, menší část obyvatel legálně pracuje. Jedná se většinou o práci pro firmy spolupracující se Škoda Auto a. s. nebo o nekvalifikovanou manuální práci, která je provozována většinou „na černo“. Co se týče sociálně problémových jevů, tak se zde v posledních letech vyskytuje především prodej drog, ojediněle lichva, krádeže a prostituce. Odhad podílu romských žáků na základní škole je do 10 % a v pomocné škole je přibližně 31 – 38 % romských žáků. Neexistuje tu přípravný ročník, nerealizují se žádné specifické aktivity a projekty, pozice asistenta pedagoga byla zrušena z důvodu předchozích špatných zkušeností. Funkce romského poradce existuje od roku 2003. Byl také zřízen Poradní sbor primátora pro záležitosti etnických menšin (Evropský sociální fond v ČR).

Obyvatelé sídliště v Mladé Boleslavi si stěžují na nepřizpůsobivé občany, kteří žijí nedaleko Kauflandu. Eliška Novotná, která žije přímo v jednom z problémových vchodů, v garsonce, která patří městu, tvrdí: „*Co jsem si tady za ty roky zažila, mi nikdo ani neuvěří. Vykradené auto, pokus o vloupání do bytu, vařili tu drogy, vzali mi dokonce i nákup. Nejsem žádný rasista, to bych tu nebydlela, ale situace se tady pořád zhoršuje a je jich tu pořád víc a víc*“ (Charvát, 2011). Martina Brzobohatá je ředitelka občanského sdružení Jekhetani luma, situaci tedy velmi dobře zná. Brzobohatá v článku uvádí: „*Jsou tu tři vchody, v každém je asi sto dvacet malých bytů a v některých bytech žije i větší množství lidí. Všichni se sestěhovávají sem, protože jim také kvůli barvě pleti nikde jinde byty nepronajmou*“ (Charvát, 2011). Nejčastěji tu městská a státní policie musí řešit drobné krádeže, rušení nočního klidu, ale i drogové delikty či varny pervitinu. Primátor města Radovan Nwelati se k celé situaci vyjadřuje takto: „*Situace u Kauflandu je zcela neakceptovatelná, vážná a my ji musíme řešit. A protože se ten problém v poslední době stupňuje, musíme ho také řešit razantně. Šokovalo mě, když jsem v půl dvanácté v noci viděl, jak tam pobíhají děti ve věku šest, sedm či deset let. To určitě není v pořádku*“ (Charvát, 2011).

Situace určitě není jednoduchá, žádná velká změna se ale dle mého názoru doposud nestala. Organizace, které se snaží o zlepšení situace, které pomáhají nejen romským klientům, jsou uvedeny v následující kapitole.

8.1 Organizace nabízející podporu a pomoc nejen romským dětem a mládeži v Mladé Boleslavi

Sociální služby nabízející podporu a pomoc nejen romským dětem a mládeži v Mladé Boleslavi poskytuje **magistrát města** a jeho oddělení sociálně právní ochrany dětí – sociální prevence.

Občanské sdružení **Jekhatani Luma – Společný svět, o. s.** nabízí pomoc a podporu obětem domácího násilí, sociálně právní poradenství z oblasti bydlení, financí, rodinného práva, školství, zdravotnictví, atd... Dále nabízí podporu rodinám s dětmi, rodičům při udržování kontaktu s dítětem nebo při navazování přerušenoého kontaktu s dítětem. Pro lidi, kteří nemohou přijít do jejich poradny, nabízejí terénní program nebo telefonickou krizovou pomoc (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

Proxima Sociale, o. s. je občanským sdružením, které v Mladé Boleslavi provozuje nízkoprahový klub pro děti a mládež, Klub Činžák. Cílovou skupinou nízkoprahového klubu pro děti a mládež jsou děti a mládež ve věku 13 – 19 let, mající bydliště zpravidla v Mladé Boleslavi, v obtížné životní situaci. Ve vybraných případech jsou schopni pracovat s lidmi i nad věkový rámec cílové skupiny. Nízkoprahový klub pro děti a mládež je sociální služba určená dětem a dospívajícím.

Pracovníci nízkoprahových klubů poskytují mladým lidem pomoc v obtížných situacích a také formou prevence usilují o to, aby mladí lidé obtížné situace zažívali v co nejmenší míře a aby si byli vědomi potenciálních rizik. Nízkoprahové kluby jsou pro dospívající zázemím, možností scházet se s vrstevníky a místem pro vlastní aktivity. Také jsou místem, kde mohou bezplatně vyhledat radu a pomoc. Výraz nízkoprahový znamená „dostupný pro členy cílových skupin“. Mladí lidé mohou v klubu získat radu, pomoc v řešení svých témat nebo obtíží. Chráněný prostor bez alkoholu, drog a agrese. Ale i prostor pro volnočasové aktivity jako jsou společenské hry, výtvarné dílny, sportovní aktivity atd. (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

Azylový dům pro matky s dětmi **R-Mosty, o. s.** je občanské sdružení nabízející pomoc těhotným ženám nad 18 let a matkám s dětmi do 18 let. Azylový dům nabízí ubytování, sociální poradenství, krizový pokoj (max. 5 dní), aktivizační a motivační služby, vyhledávání zaměstnání a možnost vzdělávání pro děti i dospělé (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

V **dětském domově pro děti od 0-3 let** mohou být přijímány samy děti nebo s doprovodem matky z důvodů zdravotních, zdravotně sociálních nebo sociálních. Dětský domov nabízí komplexní péči zdravotní, výchovnou a sociální, umístění dětí z důvodů zdravotních (stanovení zdravotní a sociální prognózy před umístěním dítěte do náhradní rodinné péče, umístění dítěte při nemoci nebo hospitalizaci rodiče), umístění z důvodů zdravotně sociálních (každá situace, kdy dítě nemůže vyrůstat pro svůj zdravotní handicap v rodině), umístění z důvodů sociálních (tíživá sociální situace rodiny), péče je zajištěna odborným zdravotnickým personálem (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

Občanské sdružení **Máta** nabízí své služby náhradním rodinám a rodinám s výchovnými problémy. Vyhledává nové pěstounské rodiny a motivuje je pro péči o přijaté děti, zaměřuje se na problematiku přijatých romských dětí v neromských rodinách, prohlubuje přátelské vztahy mezi náhradními rodiči a posiluje kamarádství mezi dětmi, nabízí další vzdělávání pěstounů a zprostředkovává dostatečnou odbornou podporu, napomáhá při řešení výchovných a vzdělávacích problémů přijatých dětí a jejich začlenění do společnosti, propaguje náhradní rodinnou péči (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

Poradna pro občanství /Občanská a lidská práva je občanské sdružení, které nabízí terénní programy a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Terénní programy zahrnují např. sociální poradenství, poskytování individuálního sociálního i právního poradenství při uplatnění na trhu práce či udržení se na něm, podpora při oddlužení, podpora při získání bydlení či udržení stávajícího bydlení, pomoc s vyřizováním různých dokladů či minimalizace následků spojených s výkonem trestu odnětí svobody. Do sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi řadí např. podporu a nácvik rodičovského chování, pomoc s vedením domácnosti, pomoc

rodinám s dětmi v udržení stávajícího bydlení, sanaci rodiny, podporu při riziku nařízení ústavní výchovy, pomoc při řešení ekonomické situace rodin s dětmi, dluhové poradenství, zvyšování finanční gramotnosti rodin s dětmi, podporu a pomoc při vytváření podmínek pro pravidelnou docházku dětí do školy, pomoc s přípravou dětí do školy, pomoc při uplatňování práv a zájmů a řešení sporů pomocí mediace, v odůvodněných případech i právní zastoupení (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

Cílovou skupinou **Probační a mediační služby ČR** se střediskem v Mladé Boleslavi jsou nezletilí, mladiství a dospělí – osoby, které přišly do konfliktu se zákonem, dále jsou to osoby poškozené v trestním řízení. Probační a mediační služba nabízí práci v přípravném řízení a řízení před soudem (příprava podkladů pro rozhodnutí státního zástupce/soudce, snaha o mimosoudní řešení konfliktů), práci ve vykonávacím řízení (realizace výkonu obecně prospěšných prací, dohledů v rámci podmíněného odsouzení či propuštění z vězení, náhrada vazby dohledem, domácí vězení apod.), aktivity v oblasti prevence kriminality (Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících statutárního města Mladá Boleslav, 2013).

9 Shrnutí teoretických východisek

Teoretická část diplomové práce se věnuje problematice romského obyvatelstva, od obecných pojmů, historie, sociálního vyloučení, vzdělávání romských dětí, adopce či pěstounské péče romských dětí až po rasismus a diskriminaci Romů. Mapuje také situaci romských obyvatel v Mladé Boleslavi, na kterou je práce zaměřena. Text vychází hlavně z publikací odborníků, kteří jsou na tuto problematiku orientováni.

V první části práce se zabývám převážně historií romského národa, která je dle mého názoru důležitá hlavně proto, abychom Romy mohli lépe poznat a pochopit. Sociální vyloučení Romů je v naší společnosti častým jevem, s tímto vyloučením souvisí i omezený přístup na trh práce, problematika bydlení, omezený přístup ke službám, sociální sítě či vysoká romská kriminalita. Romům se v České republice nevyhne ani rasismus spojený často s diskriminací. Vzdělanostní úroveň romské populace je velice neuspokojivá, je ale bránou k integraci Romů do společnosti, stejně jako jazyková výchova nebo výchova k pořádku a kázni. Často řešeným tématem v dnešní době je také adopce či pěstounská péče romských dětí, přijmout do rodiny romské dítě a spojit romský svět s tím neromským není vždy jednoduché. Má diplomová práce je zaměřena na romské děti a mládež v Mladé Boleslavi, proto je závěrečná kapitola teoretické části věnovaná Romům v Mladé Boleslavi a organizacím, které nabízejí podporu a pomoc nejen romským dětem a mládeži v Mladé Boleslavi.

Ve výzkumné části se budu věnovat tomu, do jakých obtížných životních situací se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nejčastěji dostávají a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi, které řeší tuto problematiku, dostačující či nikoliv. Cílem bude zjistit, jak se na tuto problematiku dívají samotné romské děti, jejich rodiče a sociální pracovníci.

10 Výzkumné šetření

Diplomová práce se zabývá tématem obtížných životních situací romských dětí a mládeže. Konkrétně se zaměřuje na obtížné životní situace, do kterých se romské děti a mládež dostávají ve městě Mladá Boleslav. V následujících kapitolách bude uvedeno, jakým způsobem je výzkumné šetření prováděno, jaké jsou použity metody a techniky, kterými budou zodpovězeny hlavní výzkumné otázky. Dále bude popsán průběh realizace výzkumného šetření a respondenti.

10.1 Popis problematiky výzkumného šetření

Romská problematika jako taková je aktuálním tématem ve společnosti. Tato práce je zaměřená na romské děti a mládež v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav. Zaměřím se na to, do jakých obtížných životních situací se romské děti a mládež nejčastěji dostávají. Důležitý je dle mého názoru pohled samotných dětí, jejich rodičů i sociálních pracovníků, kteří pracují s romskými dětmi a mládeží. Názory romských dětí, jejich rodičů i sociálních pracovníků mohou přinést zajímavé doporučení pro praxi pracovníků daných organizací.

10.2 Cíl výzkumného šetření

Cílem diplomové práce je *zjistit, do jakých obtížných životních situací se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nejčastěji dostávají, a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi, které řeší tuto problematiku, dostačující či nikoliv.*

Tento výzkumný cíl jsem transformovala do těchto hlavních výzkumných otázek.

HVO1: V jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež nejčastěji v Mladé Boleslavi nachází?

HVO2: Jsou služby organizací v Mladé Boleslavi zabývající se touto problematikou dostačující?

Aby mohly být zodpovězeny hlavní výzkumné otázky, musely být přetransformovány do dílčích výzkumných otázek.

Nejprve jsem se zaměřila na samotné **romské děti a mládež**.

DVO1: Jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí?

1.1 Chodíte pravidelně do školy, či se občas docházce vyhýbáte?

- 1.2 Co Vás ve škole nejvíc baví, či naopak nebaví?
- 1.3 Máte nějaké problémy se spolužáky, čeho se týkají?
- 1.4 Máte kamarády i mezi neromy?

Jak jsem již uvedla v teoretické části, školní prostředí bývá pro romské děti traumatizující, cizí a hlavně nedůležité. Je tedy nutné se zaměřit na to, jak ho vnímají samotné děti.

***DVO2:** Jak tráví romské děti a mládež svůj volný čas?*

- 2.1 Chodíte ve škole či mimo školu do některých zájmových kroužků?
- 2.2 Jak trávíte svůj volný čas?

To, jak děti tráví svůj volný čas, je pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky velice podstatné. Chci tím zjistit, do jakých rizikových situací se dostávají, jestli svůj volný čas zaplňují i nějakými zájmovými kroužky, či nikoliv.

***DVO3:** Jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost?*

- 3.1 Co byste chtěli dělat po absolvování základní školy (učiliště, střední školy)?
- 3.2 Čím byste jednou v životě chtěli být?
- 3.3 Spatřujete v dosažení tohoto cíle nějakou překážku či bariéru?
- 3.4 Chcete se k tomuto tématu dále vyjádřit, něco doplnit či na nějaký problém upozornit?

V čem vidí romské děti svou budoucnost, jak vidí svůj život, čím by jednou chtěli být a zda vůbec chtějí něčím být, i to se pokusím zjistit.

Jak celou situaci vnímají **rodiče romských dětí a mládeže**, na to se zaměříme v následujícím textu.

***DVO1:** Jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici?*

- 1.1 Jsou finanční prostředky, kterými disponujete, pro celou rodinu dostačující?
- 1.2 V které oblasti jsou Vaše měsíční výdaje nejvyšší?
- 1.3 V které oblasti Vám nejčastěji finanční prostředky schází?

Tato sekce otázek se zaměřuje na zjištění, zda mají romské rodiny dostatečné finanční prostředky pro svůj život a zda s nimi umí hospodařit.

***DVO2:** Pociťují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí?*

2.1 Setkali jste se někdy s projevem diskriminace např. na úřadech či ve škole? Jaká konkrétní situace nastala?

2.2 Myslíte si, že Vaše děti („romské děti“) mají v životě stejné možnosti uplatnění jako jiné děti?

2.3 Nastal jakýkoliv problém při vstupu Vašeho dítěte do mateřské školy či základní školy?

2.4 Navštěvují Vaše děti základní či praktickou školu?

Zde se zaměřuji na to, zda mají romské děti dle jejich rodičů stejné možnosti jako děti bílé, zda se setkali s diskriminací a pokud ano, tak s jakou konkrétně.

***DVO3:** Považují trávení volného času svých dětí za problematické? Je ještě nějaká oblast, která se jim jeví jako problematická?*

3.1 Jak Vaše děti tráví nejčastěji volný čas?

3.2 Mají možnost navštěvovat zájmové kroužky?

3.3 Existuje ještě jakákoliv oblast Vašeho života, která se Vám jeví jako problematická?

Jako podstatné se mi jeví i to, zda rodiče vědí, jak jejich děti tráví svůj volný čas a zda jim záleží na tom, jestli mají, či nemají nějaké zájmy. Důležitost kladu i na otevřenou otázku na závěr, kde mohou oni sami zhodnotit, co se jim v jejich životě jeví jako problematické.

Jak hodnotí situaci **sociální pracovníci pracující s romskými klienty**, budeme moci zjistit z následujících otázek.

***DVO1:** Proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty?*

1.1 Proč jste si vybrali práci s romskými klienty?

1.2 Co Vás nejvíce k této práci motivuje?

Z výše uvedených otázek zjišťuji, zda si práci s romskými klienty vybrali cíleně, či nikoliv a jak svou práci vnímají oni sami, případně co je k práci s romskými klienty motivuje.

DVO2: *S jakými projevy diskriminace či s jakými problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají?*

2.1 S jakými příklady diskriminace Vašich klientů se při práci s nimi setkáváte?

2.2 Jaké služby Vaše organizace klientům nabízí?

2.3 Považujete své služby za dostačující?

2.4 S jakými nejčastějšími problémy romských dětí a mládeže se při své práci setkáváte?

Zodpovězení těchto otázek nám přinese pohled sociálních pracovníků na to, v čem oni spatřují největší problémy svých klientů. Zajímavé bude srovnání s odpověďmi rodičů romských dětí či dětí samotných.

DVO3: *Jak vidí sociální pracovníci budoucnost romské populace?*

3.1 Je v posledních letech situace týkající se romské populace podle Vašeho názoru lepší, či horší než v letech minulých?

Zhodnocení budoucnosti romského obyvatelstva odborným pohledem sociálních pracovníků.

10.3 Metodologické ukotvení výzkumného šetření

V rámci metodologického ukotvení volím metody a techniky, které budu využívat při sběru dat, popíšu, jakým způsobem jsem zvolila respondenty a také jaký jsem zvolila typ výzkumné strategie.

10.3.1 Výzkumná strategie

Pro výzkumné šetření jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Glaser a Corbinová (1989, in Hendl, 2005:50) za kvalitativní výzkum považují: „*Jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.*“ Významný metodolog Creswell (1998:12, in Hendl, 2005:50) definuje kvalitativní výzkum takto: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného*

sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ Cílem je pokusit se zvolit vhodné výzkumné otázky tak, aby byly zodpovězeny hlavní výzkumné otázky, které se ptají na to, v jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nachází a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi, zabývající se touto problematikou, dostačující. V kvalitativní výzkumné strategii jde hlavně o to, abychom zkoumanou oblast poznali do hloubky. Při rozhovorech se výzkum provádí na menším počtu informantů, což využiji při rozhovorech jak s romskými dětmi, jejich rodiči, ale i při rozhovorech se sociálními pracovníky. Pokusím se podrobně rozebrat jejich názory, postoje, zkušenosti a poté je vyhodnotit.

V průběhu kvalitativního výzkumu, během sběru a analýzy dat, může výzkumník modifikovat nebo doplňovat své otázky. Kvalitativní výzkum se někdy z toho důvodu považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu. V jeho průběhu, kromě výzkumných otázek, mohou vznikat také nová rozhodnutí, jak pokračovat při sběru dat i jejich analýze nebo jak modifikovat zvolený výzkumný plán. Výzkumník provádí deduktivní a induktivní závěry a analyzuje jakékoliv informace, které mohou přispívat k osvětlení výzkumných otázek. V kvalitativním výzkumu probíhá sběr dat a jejich analýza v delším časovém intervalu. Zpráva o kvalitativním výzkumu obsahuje poznámky, jež si výzkumník dělal při práci v terénu, rozsáhlé citace z rozhovorů a podrobný popis místa zkoumání. Svě závěry výzkumník často probírá se sledovanými jedinci (účastníky výzkumu) a zohledňuje jejich názory nebo je přidává do výsledné zprávy (Hendl, 2005).

Závěry výzkumného šetření neplatí samozřejmě pro všechny romské děti a mládež obecně. Vztahují se pouze na konkrétní zkoumanou oblast.

10.3.2 Výzkumné metody

Mezi výzkumné metody jsem zařadila analýzu. Hendl (2005:35) uvádí: *„Analýza spočívá v rozdělení celku na jeho komponenty a zkoumání, jak tyto komponenty fungují jako relativně samostatné prvky a jaké jsou mezi nimi vztahy. Každá analýza se vyznačuje určitým stupněm explorační. Znamená to, že při ní provádíme průzkumné a objevující aktivity.“* Tuto metodu lze využít při analýze dokumentů konkrétní organizace, kde pracují vybraní respondenti. V diplomové práci použiji také rámcovou analýzu, jež usnadňuje explorační kvalitativních dat.

Rámcová analýza se dělí do dvou kroků. Prvním krokem je organizace, která se snaží zdůraznit důležité informace a naopak odebrat či zredukovat ty nedůležité. Druhým krokem je interpretace, při níž se sepisuje popisná zpráva na základě textových tabulek. Do textové tabulky se při rámcové analýze zpracovávají vynořená témata a kategorie (Hendl, 2005).

Analýza je spojena s metodou syntézy. „*V syntéze jde naopak o složení částí do celku a o popis hlavních organizačních principů, jimiž se tento celek řídí v závislosti na jeho částech*“ (Hendl, 2005:35).

Další výzkumnou metodou, kterou ve svém výzkumu využiji, bude kvalitativní dotazování. V empirickém výzkumu tvoří hlavní metodu sběru dat naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. Dotazování obecně zahrnuje různé typy škál, testů, dotazníků a rozhovorů. Při kvalitativním dotazování je kladen důraz na svobodu dotazovaného při sdělování informací (Hendl, 2005). Tato svoboda při sdělování informací je velice důležitá, protože jak sociální pracovníci, tak romské děti a jejich rodiče budou vyjadřovat své názory a zkušenosti. Osobně se s nimi setkám a provedeme polostrukturovaný rozhovor.

10.4 Techniky sběru dat

Jako techniku sběru dat jsem vybrala polostrukturovaný rozhovor a jako doplňkovou techniku analýzu dokumentů. Polostrukturovaný rozhovor je rozhovor pomocí nějakého návodu. Je tedy předem dané téma a k tomu jsou volně položené otázky, jejich pořadí či formulace ovšem může být pozměněna. Při použití této metody vedeme rozhovor, zaznamenáváme data a nakonec je vyhodnocujeme. Máme možnost položit respondentovi i otázky doplňující. Pro zodpovězení některých dílčích výzkumných otázek použiji pouze jako doplňkovou metodu analýzu dokumentů, což představují interní materiály organizací, ve kterých vybraní respondenti pracují.

10.5 Metoda výběru respondentů

Způsob výběru respondentů hraje ve výzkumu významnou roli. Hendl (2005:151) uvádí: „*Ve studii pomocí rozhovorů se musíme rozhodnout, se kterými osobami provedeme rozhovor a z jakých skupin mají tyto jedinci pocházet. V dalších fázích se musíme rozhodnout, které zaznamenané rozhovory budeme v dalším zpracování vůbec používat. Při interpretaci dat se rozhodujeme, jaké úryvky textu budou směrodatné. Při konečné prezentaci výsledků se budeme rozhodovat, kterými*

citacemi budeme naše závěry dokumentovat.“ V tomto výzkumu jsou cíleně vybírání respondenti dle stanovených kritérií, jedná se tedy o nepravděpodobnostní metodu výběru, prostý náhodný výběr.

10.6 Etické hledisko výzkumného šetření

Každý účastník výzkumného šetření musí souhlasit s tím, že je do něho zapojen, musí být informován o jeho průběhu a mít možnost z něho kdykoliv svobodně odejít.

10.7 Transformace kroků výzkumného šetření

Aby mohl být zodpovězen cíl diplomové práce, musel být převeden do hlavních výzkumných otázek a do dílčích výzkumných otázek. Dále bude popsán plán realizace výzkumného šetření.

10.8 Plán realizace výzkumného šetření

Aby mohly být zodpovězeny hlavní výzkumné otázky, provedeme výzkumné šetření pomocí kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů s doplňkovou technikou analýzou dokumentů. Ve výzkumném šetření budou osloveny romské děti ve věku od 13 do 18 let, rodiče těchto dětí a sociální pracovníci, kteří pracují s touto cílovou skupinou. V rozhovorech se zaměřím na to, jak vnímají a jestli vůbec, obtížené životní situace samotné děti, jejich rodiče a jak na celou situaci pohlíží i sociální pracovníci. Pro přehledné vyhodnocení použiji metodu rámcové analýzy.

10.9 Popis realizace výzkumného šetření

Diplomová práce je zaměřená na obtížné životní situace romských dětí a mládeže v Mladé Boleslavi. Oslovila jsem klienty nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Klubu Činžák, kde v současné době pracuji jako kontaktní pracovnice. Při příklubovém terénu jsem oslovila rodiče romských dětí a dále jsem také oslovila sociální pracovníky organizací v Mladé Boleslavi, kteří pracují s touto cílovou skupinou. Sběr kvalitativních dat proběhl v občanském sdružení Proxima Sociale, o. s., které v Mladé Boleslavi provozuje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Činžák, dále v občanském sdružení Jekhetani Luma – Společný svět, o. s., v Probační a mediační službě ČR se střediskem v Mladé Boleslavi, v Poradně pro občanství/Občanská a lidská práva, v Základní škole praktické Na Celně a na Magistrátu města Mladá Boleslav. Seznámila jsem je s výzkumným šetřením a oni souhlasili s účastí na výzkumu.

S romskými dětmi a mládeží jsem rozhovory vedla v Klubu Činžák, vždy individuálně v oddělené místnosti od ostatních a samozřejmě s jejich souhlasem. S rodiči těchto dětí jsem poté rozhovory vedla při příklubovém terénu a s jednotlivými sociálními pracovníky jsem si předem domluvila termín setkání, kdy rozhovor bude realizován. Rozhovory trvaly v rozmezí 30-60 minut.

10.10 Interpretace výsledků výzkumného šetření

Rozhovory se musí interpretovat z toho důvodu, aby mohl být zodpovězen hlavní cíl práce. Pořízené rozhovory byly zapsány formou zhuštěného zápisu, protože romské děti i jejich rodiče mají z jakéhokoliv nahrávání obavy, bojí se, že je tím ohrožena jejich anonymita ve výzkumu. Abychom mohli odpovědět na hlavní výzkumné otázky, je nejprve nutné zodpovědět u každé dotazové skupiny nejprve otázky dílčí.

Romské děti a mládež

Dílčí výzkumná otázka č.1 (DVO1): Jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Chodíte pravidelně do školy, či se občas docházce vyhýbáte?

TO2: Co Vás ve škole nejvíc baví a naopak nebaví?

TO3: Máte nějaké problémy se spolužáky?

TO4: Máte rád/a učitele?

TO5: Přátelíte se i s neromy?

Tabulka 1: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO1: Jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí?

Romské děti a mládež						
DVO1: Jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí?						
Romské děti a mládež	TO1	TO2	TO3	TO4	TO5	Poznámky
1	Nechodím jen při nemoci, jinak jo.	Nejvíc mě baví matematika a tělocvik, nejmíň angličtina.	Někdy se hádám se spolužáky, hlavně s jedním klukem. Provokuje celou školu.	Mám rád mou třídní učitelku, je nejhodnější z celý školy.	Znám neromský kluky ze školy, ale nekamarádím se s nima.	Studuje základní školu v Mladé Boleslavi.
2	Chodím pravidelně, nechodím jen, když jsem nemocnej.	Nejvíc mě baví matematika a nejmíň pracovní činnosti.	Nemám problémy se spolužákama a ani s učitelem.	Žádného učitele oblíbeného nemám. Jsou mi jedno.	Kamarády mezi gádžema nemám.	Studuje Základní školu praktickou Na Celně v Mladé Boleslavi.
3	Občas nejdu, jsem někdy doma. Někdy o tom rodiče nevědí.	Mě nejvíc baví matematika a nejmíň zeměpis.	Nemám problémy s nikým.	Mám jednoho učitele oblíbeného, učí přírodopis.	Vyloženě se s nikým z nich nekamarádím.	Studuje Základní školu praktickou Na Celně v Mladé Boleslavi.
4	Nejdu jen, když jsem nemocnej. Jinak chodím	Baví mě všechno. Nejmíň čeština.	Nikdo ze spolužáků mě neštve.	Učitele rád nemám. Jeden učitel mě štve, je	Pár spolužáků...	Studuje Základní školu praktickou Na Celně v Mladé

	pravidelně.			hodně přísněj.		Boleslavi.
5	Nechodim jenom, když jsem nemocnej.	Tělocvik mě baví nejvíc a nejmíň dějepis. Dějiny nemám rád.	Všichni se tam bavíme v pohodě.	S jedním učitelem mám blbej vztah, je na mě zasedlej.	Kamarádím jen s našima lidma.	Studuje Základní školu praktickou Na Celně v Mladé Boleslavi.
6	Chodim pravidelně, nikdy jsem nebyl za školou. Když jsem chtěl bejt doma, tak jsem řekl mámě, že budu doma.	Nejvíc mě baví angličtina a tělocvik a nejmíň matematika.	Nemám problémy se spolužákama.	S učitelama taky nemám problémy.	Jo, nějaký lidi znám a občas se s nima bavim.	Studuje střední odborné učiliště – zedník.
7	Ještě ani jednou jsem nebyl za školou. Učňák mě docela baví.	Nejvíc mě baví technický kreslení, stroje a zařízení a nejmíň matematika.	Nic vážnýho, ale s pár lidma se tam dohaduju.	Rozumim si s učiteli.	Ale jo, pár jich mám.	Studuje Střední odborné učiliště strojírenské, Škoda Auto, a. s. v Mladé Boleslavi
8	Nechodil jsem pravidelně. Třeba jenom dva dny	Tělocvik mě nejvíc bavil a nejmíň čeština.	Měl jsem problémy, nadávali jsme si.	Taky jsem měl problémy s učiteli. Byl jsem drzej.	Jo, nějaký jo a hlavně chodim s bílou holkou.	Studium ukončil absolvováním 8. třídy základní školy

	v týdnu. Naši to věděli.			Vždycky mě vytočili, nemám rád, když na mě řvou.		praktické Na Celně v Mladé Boleslavi.
9	Někdy nejdu, jsem líná. Nechce se mi, vymlouvám se na to, že je mi špatně nebo že mám přinýst do školy peníze a to tam pak nemusim.	Nejvíc mě baví odpoledka, to je přestávka a jdeme ven. Potom taky výtvarka, sexuální výchova a ruština. Nebaví mě matematika, čeština a angličtina.	Vůbec nemám žádné problémy, oni se mě bojejí.	Mám oblíbené dvě učitelky. Hodně dobře se s nimi dá povídat. Jsou hodné, nejlepší učitelky na škole, všechno dovolí.	Ne to vůbec.	Studuje základní školu v Mladé Boleslavi.
10	Někdy nejdu, jsem unavená. Nechce se mi. Naschvál zaspim a naši pak nadávaj.	Nejvíc mě baví výtvarka a čeština. Nebaví mě matematika a tělocvik, cvičit se mi nechce.	Nemám žádné problémy.	Učitelka na tělocvik je fajn.	Ne, nekomarádím.	Studuje Základní školu praktickou Na Celně v Mladé Boleslavi.
Poznámky	Většina chodí do školy pravidelně.	Odpovědi jsou velice různorodé,	Většinou nemají se spolužáky žádné	Problémy s učiteli mají spíše	Většina dotazovaných studuje základní školu	Z deseti dotázaných pouze dva studují

	Nejdou, jen pokud jsou nemocní. Setkáme se ovšem i s dětmi, které školu zanedbávají a někdy do ní bezdůvodně nejdu.	každého baví a naopak nebaví ve škole něco jiného.	problémy. Jde ale často o děti, které navštěvují Základní školu praktickou Na Celně. Jsou tedy mezi „svými“. Ti, kteří chodí na základní školy v Mladé Boleslavi, se většinou s problémy setkávají.	ojediněle. Často mají jednoho či dva učitele v oblibě a důvěřují jim.	praktickou Na Celně, kde mají hlavně romské spolužáky. Tím pádem nemají ani moc příležitostí k tomu, aby si hledali přátele mezi neromskými dětmi. Ti, kteří navštěvují základní školy, občas mezi neromy přátele mají.	základní školu a dva střední odborné učiliště, ostatní studují základní školu praktickou.
Chybějící služby	Většina dětí studuje základní školu praktickou. V Mladé Boleslavi chybí dle mého názoru kvalitní předškolní příprava romských dětí. Organizace pracující s touto cílovou skupinou sice často na svých stránkách uvádějí, že nabízejí pomoc s přípravou dětí do školy a že pomohou rodině při vytváření podmínek pro pravidelnou školní docházku jejich dětí, ale většinou jim na tyto služby při jejich vytíženosti nezbývá čas.					

Dílčí výzkumná otázka č. 2 (DVO2): Jak tráví romské děti a mládež svůj volný čas?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Chodíte ve škole či mimo školu do některých zájmových kroužků?

TO2: Jak trávíte svůj volný čas?

Tabulka 2: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO2: Jak tráví romské děti a mládež svůj volný čas?

Romské děti a mládež			
<i>DVO2: Jak tráví romské děti a mládež svůj volný čas?</i>			
Romské děti a mládež	TO1	TO2	Poznámky
1	Chodím jenom do Činžáku.	Chodím ven, poflakovat se a do Činžáku.	Žádný kroužek – jen Klub Činžák a poflakování venku.
2	Chodím na sportovky, tělocvik v rámci školy. Hrajeme často florbal.	Chodím do Klubu Činžák a ven.	Věnuje se sportu. Chodí do Klubu Činžák a ven.
3	Nechodím na žádné kroužek.	Chodím do Klubu Činžák a ven. Venku sedíme, mluvíme,...	Žádný kroužek – jen Klub Činžák a poflakování venku.
4	Chodil jsem na fotbal, ale už nechodím, dávám si odpočinek.	Hraju fotbal, běhám,... Bavěj mě všechny sporty.	Dříve aktivně fotbal – dnes už jen pasivně fotbal a běh.
5	Chodím do posilovny. Dřív jsem chodil na tancování, teď už ne.	Jsem v Klubu Činžák a nebo venku se svoji holkou.	Posilovna, dříve tancování. Chodí do Klubu Činžák a ven.

6	Chodím na cheerleading mimo školu.	Rád tancuju, jsem se svoji holkou, kupuju hadry, když mám peníze a často jsem venku s kamarádama.	Věnuje se cheerleadingu, ve volném čase rád nakupuje a je venku s kamarády.
7	Nikam nechodím.	Jsem venku nebo nakupuju oblečení, hodně se fotím.	Žádný kroužek. Chodí ven a nakupuje oblečení.
8	Nechodím.	Chodím ven a do Klubu Činžák.	Žádný kroužek. Chodí do Klubu Činžák a ven.
9	Nechodím, nevím proč... Máma mi na to nedá peníze. Jinak bych chodila na Hip-Hop.	Chodím do Klubu Činžák. Jinak jsem s kamarádkou. Někdy si jdu ven zasouložit.	Ráda by chodila na Hip-Hop. Nemá na to peníze. Chodí do Klubu Činžák a ven.
10	Ne a nevím, jestli bych chtěla někam chodit. Asi ne...	Jsem venku s kamarádkou a nebo tady na klubu.	Žádný kroužek. Chodí do Klubu Činžák a ven.
Poznámky	Většina dotázaných na žádný kroužek nechodí. Tři z deseti se věnují sportu.	Pouze jeden z deseti dotázaných tráví svůj volný čas aktivně a to sportem. Ostatní chodí do Klubu Činžák nebo jsou venku s kamarády.	Pokud se někdo z dotázaných něčemu věnuje, tak je to sport, ale ne příliš pravidelně. Svůj čas tráví venku s kamarády niceděláním. Často se pohybují v obchodních centrech, kde, pokud mají peníze, nakupují oblečení. Svůj čas tráví velice často také v Klubu Činžák, kam chodí z 90 % romští

			klienti.
Chybějící služby	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Činžák je jediným zařízením v Mladé Boleslavi, které nabízí dětem a mládeži ve věku 12-22 let volnočasové aktivity a snaží se o to, aby klienti, kteří klub navštěvují, trávili svůj volný čas smysluplně. Chybí zde zařízení podobného typu zaměřené na nižší věkovou hranici. Zcela zásadně v Mladé Boleslavi chybí terénní práce s touto cílovou skupinou.		

Dílčí výzkumná otázka č. 3 (DVO3): Jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Co byste chtěli dělat po absolvování základní školy?

TO2: Čím byste jednou v životě chtěli být?

TO3: Spatřujete v dosažení tohoto cíle nějakou překážku či bariéru?

TO4: Chcete se k tomuto tématu dále vyjádřit, něco doplnit či na nějaký problém upozornit?

Tabulka 3: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO3: Jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost?

Romské děti a mládež					
<i>DVO3: Jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost?</i>					
Romské děti a mládež	TO1	TO2	TO3	TO4	Poznámky
1	Půjdu se vyučit do Škodovky.	Nevim, čím chci být.	-	-	Vyučení ve Škodovce.
2	Chci se jít vyučit do Škodovky.	Chtěl bych bejt bohatej.	Nevim, jestli se mi to někdy podaří.	-	Vyučení ve Škodovce. Chce být bohatý.
3	Chci se jít vyučit do	Já nevím...	-	-	Vyučení ve Škodovce.

	Škodovky.				
4	Chci se vyučit automechanikem ve Škodovce.	Přál bych si bejt fotbalistou.	No asi v tom, že nechodim pravidelně.	-	Vyučení ve Škodovce. Chce být fotbalistou.
5	Chci jít na střední do Škodovky, chci maturitu.	Chtěl bych bejt populární, oblíbenej ve společnosti, dobře vypadat.	Myslím, že se mi to nepodaří.	-	Maturitní obor ve Škodovce. Chce být populární.
6	Chodim na učňák na zedníka.	Tanečník a závodník...	Nevim, jestli se tím budu živit. Spíš ne. Je těžký toho dosáhnout.	-	Chodí na střední odborné učiliště, obor zedník. Chce být tanečník.
7	Jsem na učňáku ve Škodovce a pak chci dělat modeling a nějaký focení.	Model.	Spíš tam budou překážky, ale puđu za tím.	-	Chodí na střední odborné učiliště ve Škodovce. Chce dělat modeling.
8	Chci učňák.	Profesionálním tanečníkem.	Nevim, jestli se mi to podaří – všechno je možný.	-	Chce se vyučit a snem je být tanečníkem.

9	<p>Vyučit se kadeřníci, ale asi to nevyjde, protože mám špatný známky.</p> <p>Půjdu na cukrářku a pekařku. Máma by neměla na kadeřnici peníze.</p>	Kadeřníci.	<p>Máma mi v tom zabrání.</p> <p>Nejsou na to peníze. Jen nůžky stojej asi 7000,-.</p> <p>Spíš se mi to nepodaří.</p>	-	<p>Střední odborné učiliště obor cukrářka a pekařka.</p> <p>Chtěla by být kadeřnicí.</p>
10	<p>Vyučit se... Chtěla bych bejt kadeřnice, ale mám blbý známky, tak ještě nevím.</p>	Snem je kadeřnice.	Nepodaří se mi to kvůli známám.		<p>Chce se vyučit.</p> <p>Chtěla by se stát kadeřnicí.</p>
Poznámky	<p>Jeden dotazovaný z deseti chce maturitu na střední odborné škole. Všichni ostatní chtějí jít na střední odborné učiliště.</p>	<p>Chtějí být bohatí a společností oblíbení. Jmenují přání stát se fotbalistou, tanečníkem, modelem, kadeřnicí... Často jejich přání souvisí s dobrým vzhledem a s penězi.</p>	<p>Často v dosažení svého snu spatřují překážky.</p>	<p>Nikdo z dotazovaných se k tomuto tématu nechce dále vyjadřovat a ani nic doplňovat.</p>	<p>Všichni chtějí mít alespoň střední odborné učiliště a jeden dotazovaný chce maturitní vzdělání.</p>

Pokud shrneme odpovědi na první dílčí výzkumnou otázku, tedy jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí, je jasné, že většina z nich studuje základní školu praktickou. Z toho vyplývá, že téměř žádné problémy a konflikty se spolužáky nemají, na Základní škole praktické Na Celně studují většinou romské děti, do konfliktu s ostatními spolužáky se spíše dostávají romské děti na běžných základních školách. Problémy s učiteli jsou ojedinělým jevem. Do školy nejdou jen v tom případě, pokud jsou nemocní. Někteří školní docházku ale zanedbávají a nejdou do školy např. jen proto, že jsou ten den líní a nechce se jim nic dělat. Přátele mezi neromy mají spíše romské děti, které studují základní školu, ne základní školu praktickou. Druhá dílčí otázka zjišťuje, jak tráví romské děti a mládež volný čas. Většina z dotazovaných na žádný zájmový kroužek nechodí, často svůj volný čas tráví venku s kamarády nebo v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež v Klubu Činžák. Třetí dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost. Všichni z dotazovaných chtějí vystudovat minimálně střední odborné učiliště. Mají různá přání, čím by v životě chtěli být, ale každý z nich v dosažení tohoto cíle vidí překážky.

Rodiče romských dětí a mládeže

Dílčí výzkumná otázka č. 1 (DVO1): Jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Jsou finanční prostředky, kterými disponujete, pro celou rodinu dostačující?

TO2: V které oblasti jsou Vaše měsíční výdaje nejvyšší?

TO3: V které oblasti Vám nejčastěji finanční prostředky schází?

Tabulka 4: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO1: Jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici?

Rodiče romských dětí a mládeže				
<i>DVO1: Jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici?</i>				
Rodiče	TO1	TO2	TO3	Poznámky
1	Pro tříčlennou rodinu nám to stačí. Mám osvojenou dceru a na ni беру peníze a vdovský důchod po manželovi.	Za nájem a za jídlo. Nájem nás stojí 7 500,-.	Nevím, my si můžeme koupit skoro všechno. Chtěla bych velký byt, máme jen garsonku u Kauflandu.	Peníze na dceru, vdovských důchod po manželovi. Schází jim velký byt.
2	Hodně nám toho i zbyde. Mám brigádu, meju okna a manžel pracuje ve Škodovce.	Nejvíc utratíme za jídlo, nájem platíme 7 000,- za garsonku.	Chybí nám na cigarety, radši kupujeme věci dětem a pak to někdy nevychází.	Peníze z brigády a z práce. Chybí jim občas finance na cigarety.

3	Peníze nám na měsíc stačej. Dětem dáváme každý den peníze. Manžel dělá ve Škodovce a já nepracuju.	Máme nájem 11 000,-. Hodně utrácíme za oblečení a jídlo.	Schází nám peníze na oblečení.	Jeden z rodičů pracuje. Schází jim peníze na oblečení.
4	Ano jsou dostačující, peníze nám na měsíc vychází.	Nejvíc utratíme asi za jídlo a za oblečení.	Schází nám peníze na dovolenou.	Nejvíc rodina utrácí za jídlo a oblečení. Finance jim vystačí. Přáli by si jet na dovolenou.
5	Nejsou dostačující, často nám peníze chyběj.	Hodně nás stojí cigarety a taky jídlo.	Přejeme si větší byt.	Peníze často chybí. Nejvíc utrácí za jídlo a cigarety. Přejí si větší byt.
Poznámky	Pouze v jednom případě z pěti oslovených respondentů peníze dostačující nejsou.	Rodiny nejvíc utrácí za jídlo a za nájem. Často figurují také cigarety a oblečení.	Finance chybí většinou na větší byt, nájmy jsou vysoké.	Většinou alespoň jeden z rodiny pracuje. Finance tedy rodinám na přežití z velké části vyjdou.
Chybějící služby	Naprostě neřešeným problémem v Mladé Boleslavi jsou ubytovny u Kauflandu, kde bydlí většina Romů žijících ve městě. Jsou zde vysoké nájmy, které romské rodiny nejsou schopny jen ze svého výdělku zaplatit. Situace je dle města neřešitelná. Opět musím zdůraznit, že chybí terénní práce.			

Dílčí výzkumná otázka č. 2 (DVO2): Pociťují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Setkali jste se někdy s projevy diskriminace např. na úřadech či ve škole?

TO2: Myslíte si, že Vaše děti („romské děti“) mají v životě stejné možnosti uplatnění jako jiné děti?

TO3: Nastal jakýkoliv problém při vstupu Vašeho dítěte do mateřské či základní školy?

TO4: Navštěvují Vaše děti základní, či praktickou školu?

Tabulka 5: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO2: Pociťují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí?

Rodiče romských dětí a mládeže					
<i>DVO2: Pociťují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí?</i>					
Rodiče	TO1	TO2	TO3	TO4	Poznámky
1	Ne nesetkala...	Myslím, že maj. Všichni jsme snad lidi a všichni máme nějaký práva a máme je stejný, ať jseš	Ne. Syn byl na normální základce, nelíbilo se mu tam a tak šel na zvláštní.	Šel na praktickou, protože se mu na normální nelíbilo.	S projevy diskriminace se nesetkali. Všichni mají stejné šance. Syn je na praktické škole, protože se mu na základní škole nelíbilo.

		flekatej, a nebo bílej.			
2	Jo. Ve škole syn udělal problém a učitel se s náma nechtěl bavit. Řekl nám, že jsme všichni stejný cigoši.	Má stejný možnosti, syn se vyučit musí.	S přijetím ne, ale spolužáci syna na něj nebyli zrovna milí, pak se to ale srovnalo.	Syn teď chodí na Celnu, na základce propadal. Nezvládal matematiku a angličtinu.	S projevy diskriminace se setkali ve škole. Syn chodí na praktickou školu, na základní škole propadal.
3	Nesetkala jsem se s tím.	Záleží na výchově, na rodičích.	Nenastal problém.	Obě holky chodí na 8. Základní školu.	S projevy diskriminace se nesetkali. Děti chodí na základní školu.
4	Ne.	Ne, to rozhodně nemají. Všude se na nás dívají skrz prsty.	Ne, nenastal problém.	Choděj normálně na základku.	S projevy diskriminace se nesetkali, přesto mají pocit, že na ně společnost pohlíží skrz prsty. Děti chodí na základní školu.
5	Nevím, spíš ne.	Jo, jo, je to asi stejný.	Na prvním stupni syna sice přijali, ale setkal se tam s rasistickými narážkami od dětí.	Choděj na zvláštní, ale z toho důvodu, že jsme se přestěhovali.	S projevy diskriminace se asi nesetkali. Na prvním stupni se syn setkal s rasistickými narážkami. Děti chodí do základní školy praktické.
Poznámky	Jen jeden z pěti dotazovaných se setkal	Většinou se dotazovan	S přijetím do mateřské či základní	Dva respondenti z pěti mají	Pouze v jednom případě jsme se setkali

	s diskriminací.	í shodují v tom, že mají stejně možnosti. Záleží na výchově.	školy problémy u nikoho nebyli.	děti na základní škole, ostatní chodí na základní školu praktickou.	s diskriminací. S přijetím do mateřské či základní školy problém nebyl u nikoho.
Chybějící služby	Jak jsem již uváděla výše, s přijetím dětí do mateřské či základní školy respondenti problémy neměli. Přesto jejich děti dnes studují na základní škole praktické. Chybí zde kvalitní předškolní příprava.				

Dílčí výzkumná otázka č. 3 (DVO3): Považují trávení volného času svých dětí za problematické?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Jak Vaše děti tráví nejčastěji volný čas?

TO2: Mají možnost navštěvovat zájmové kroužky?

TO3: Existuje ještě jakákoliv oblast Vašeho života, která se Vám jeví jako problematická?

Tabulka 6: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO3: Považují trávení volného času svých dětí za problematické?

Rodiče romských dětí a mládeže				
DVO3: Považují trávení volného času svých dětí za problematické?				
Rodiče	TO1	TO2	TO3	Poznámky
1	Syn je skoro pořád doma nebo chodí do Klubu Činžák. Dcera je většinou s kamarádkama někde na hřišti a	Dcera chodí ve škole na keramiku a na aerobic.	Nepocit'ují žádnou oblast jako problematickou.	Nepocit'ují žádnou oblast jako problematickou. Dcera má možnost navštěvovat i zájmové

	nebo je doma a hraje si na sekretářku.			kroužky.
2	Syn chodí ven s přítelkyní, do Klubu Činžák, do posilovny. Mladší syn je často někde venku.	No asi ta posilovna.	Ne, nevidím problém.	V žádné oblasti svého života nevidí větší problém. Syn má možnost chodit do posilovny.
3	Holky choděj ven, do Klubu Činžák.	Na žádný kroužky nechoděj, chodily a nebavilo je to.	Jde o to, abychom byli zdraví. Nevadí mi to...	Nevadí jim v životě problémy, nejdůležitější je zdraví. Děti na žádný zájmový kroužek nechodí.
4	Pořád jsou venku, u kamarádů, na diskotékách nebo furt něco nakupují.	Ne, nejsou na to peníze.	Asi ty finance, někdy to je těžký.	Za problematickou oblast ve svém životě označují finance. Na zájmové kroužky děti nejsou peníze.
5	Venku nebo jsou v Klubu Činžák, v Kauflandu a nebo v Bondy.	Ne, nikam nechodí.	Chtělo by to víc práce a lepší práce.	Jako problém vidí nedostatek pracovních příležitostí. Děti na žádný zájmový kroužek nechodí.
Poznámky	Děti svůj volný čas tráví často venku nebo	Dva dotazovaní z pěti svým dětem zájmový	Jako problematické se jim jeví	Na zájmové kroužky většinou děti

	v Klubu Činžák. Ojedinělým jevem není ani trávení volného času v obchodních centrech.	kroužek umožní.	nedostatek financí a chtěli by také lepší práci.	nemají možnost chodit. Jako problematické se jeví dvě oblasti jejich života a to je finanční situace a pracovní příležitosti.
--	---	-----------------	--	---

Shrnutím odpovědí na první dílčí výzkumnou otázku, která zjišťuje, jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici, dojdeme k závěru, že finance jim ve většině případů na měsíc stačí. Nejvíce utrácejí za jídlo, nájem, cigarety a oblečení. Nájem je opravdu vysoký, jedná se o rodiny, které žijí v ubytovně v sociálně vyloučené lokalitě, nemají tedy dostatek financí na větší byt. Druhá dílčí výzkumná otázka se zaměřuje na to, zda pocítují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí. Málokdo se ve svém životě setkal s diskriminací, většina se shoduje na tom, že jejich děti mají stejné možnosti jako ostatní, záleží hlavně na výchově. S přijetím dětí do mateřské či základní školy neměl problém nikdo, přesto studují téměř všichni v současné době na základní škole praktické. To, zda považují rodiče romských dětí trávení jejich volného času za problematické, tak právě na to se ptala třetí dílčí výzkumná otázka. Všichni se shodují na tom, že jejich děti tráví svůj volný čas venku, v Klubu Činžák a nebo v obchodních centrech. Málokdo může svým dětem umožnit navštěvování nějakého zájmového kroužku. Jako problematická oblast v jejich životě se jim jeví nedostatek financí a chtěli by také lepší pracovní příležitosti.

Sociální pracovníci pracující s romskými klienty

Respondenti jsou v tomto výzkumném šetření sociální pracovníci, kteří pracují v organizacích v Mladé Boleslavi, jejichž klienty jsou z velké části Romové.

Tabulka 7: Kódování respondentů

Sociální pracovník	Pohlaví	Organizace
1	muž	Proxima Sociale, o. p. s., NZDM Klub Činžák
2	muž	Proxima Sociale, o. p. s., NZDM Klub Činžák
3	žena	Proxima Sociale, o. p. s., NZDM Klub Činžák
4	žena	Jekhetani Luma – Společný svět, o. s.
5	žena	Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, o. s.
6	žena	Magistrát města Mladá Boleslav – Odbor sociálních věcí – oddělení sociálně právní ochrany dětí – péče o rodinu a děti
7	žena	Probační a mediační služba Mladá Boleslav

Dílčí výzkumná otázka č. 1 (DVO1): Proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Proč jste si vybrali práci s romskými klienty?

TO2: Co Vás nejvíce k této práci motivuje?

Tabulka 8: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO1: Proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty?

Sociální pracovníci pracující s romskými klienty			
<i>DVO1: Proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty?</i>			
SP	TO1	TO2	Poznámky
1	Protože jsem Rom.	Je to práce se specifickým etnikem.	Sám je Rom. Chce pracovat se specifickým etnikem.
2	Práci s romskými klienty jsem si nevybral. Když jsem začal pracovat v NZDM v Klubu Činžák, nebylo jasné, jaká bude cílová skupina. Kdybych věděl, že budu dělat opravdu jen s Romákama, tak už bych do toho asi nešel.	Protože to je práce s lidma, to se mi líbí. To je pro mě ta motivace. Je to něco, na co se těším. Na práci se soustruhem, na tu bych se tak netěšil. Mám rád lidi.	Práci s Romy si nevybral. Stali se cílovou skupinou, což nikdo dopředu nevěděl. Největší motivace je práce s lidmi.
3	Protože mě zajímá problematika Romů, hlavně mě lákala práce	Je tam ta možnost, změnit jejich dosavadní životní styl.	Je pro ni zajímavé pracovat s problematickými dětmi v dospívajícím

	s problematickými dětmi v dospívajícím věku.		věku, což jsou v Mladé Boleslavi hlavně děti romské. Motivaci vidí v možnosti změny jejich dosavadního životního stylu.
4	Naše organizace se zaměřila přímo na Romy jen zpočátku. Poskytujeme službu terénních programů pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit. Služby jsou tedy poskytovány všem, kteří jsou v podobné sociální situaci.	Smysluplnost – využitím námi poskytovaných služeb lze částečně nebo úplně problém klienta řešit.	Organizace se zaměřila na práci s Romy jen v počátku. Motivaci vidí v smysluplnosti, dochází k řešení jejich problémů.
5	U mě to byla náhoda, sháněla jsem práci v sociální sféře. Dozvěděla jsem se o volném místě na sociální pracovníci pracující s lidma ohrožených sociálním vyloučením.	Beru to jako výzvu. Předtím jsem pracovala s migrantama, s romákama je to ale mnohem náročnější, vyčerpává mě to. Baví mě pracovat s lidma, kteří jsou ostatním trnem v oku.	K práci s Romy se dostala náhodou, nebyl to záměr. Motivací je výzva, baví ji pracovat s lidmi, kteří jsou ostatním trnem v oku.
6	Já jsem si ji nevybrala. Pracuju jako sociální pracovníce na OSPODU, byla mi přidělena Havlíčkovka, ale	Snažit se je integrovat do společnosti.	Práce s Romy jí byla přidělena v rámci dělení lokalit na OSPODU. Motivaci spatřuje v integraci Romů do společnosti.

	<p>kdybych mohla, tak si ji vyberu sama. Romáci jsou lepší než Češi, když jim pomůžeš, tak jsou vděčný.</p>		
7	<p>Tato práce mi byla přidělena.</p>	<p>Mě to nemotivuje, nikdo jiný to nemůže dělat, musíme na to mít zaškolení, a tak to dělám já. Dělat to ale nechci.</p>	<p>Práce s Romy jí byla přidělena. Žádnou motivaci k této práci nemá, musí ji dělat.</p>
Poznámky	<p>Sociální pracovníci si práci s romskými klienty většinou sami nevybrali.</p>	<p>Motivuje je většinou práce s lidmi, možnost změny životního stylu Romů, to, že jim mohou pomoci.</p>	<p>K práci s Romy se většina oslovených dostala náhodou. Motivuje je pomáhání tak specifickému etniku, jakým jsou právě Romové.</p>

Dílčí výzkumná otázka č. 2 (DVO2): S jakými projevy diskriminace či problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: S jakými příklady diskriminace Vašich klientů se při práci s nimi setkáváte?

TO2: Jaké služby Vaše organizace klientům nabízí?

TO3: Považujete své služby za dostačující?

TO4: S jakými nejčastějšími problémy romských dětí se při své práci setkáváte?

Tabulka 9: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO2: S jakými projevy diskriminace či problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají?

Sociální pracovníci pracující s romskými klienty					
<i>DVO2: S jakými projevy diskriminace či problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají?</i>					
SP	TO1	TO2	TO3	TO4	Poznámky
1	Rasismus a šikana...	Sociální a volnočasové ...	Nepovažují je za dostačující. Stačí se podívat na zahraniční sociální systém. Náš sociální systém celkově považují za nedostačující.	Mají problémy se školou, s prací, s rasismem, či problémy vztahové. Problém vidím v trávení volného času. Tráví ho jinak, než by měli.	Častým projevem diskriminace je rasismus a šikana. Služby za dostačující nepovažuje. Romské děti a mládež mají problémy hlavně se školou, prací a v trávení

					volného času.
2	<p>Vládne tu nenávisť majority vůči Romům. Neustále na ně nadávaj, neromáci si najdou i příčinu, aby se mohli s romákama pobít. Problémy se zaměstnáváním a bydlením. Byty se prakticky romským rodinám tady nepronajímají. U dětí a mládeže je to šikana a je to napadání verbální a nebo fyzický.</p>	<p>Poskytujeme poradenství, je to nějaká pomoc ke změně všeobecně... Oni ale často nechtěj nic řešit, je to hodně nevyužitý...</p>	<p>Dostačující to je, spíš je dost nevyužitej ten volnočas tēma klientama...</p>	<p>Mají problémy ve škole, vzdělání je pro ně bezcenná věc. Setkávám se s drobnou kriminalitou a potom i el pasa – loupežný přepadení. Když Rom napadne bílýho, tak jen kvůli tomu, aby ho okradl. Drogy jsou velkej problém, především pervitin. U dětí a mládeže jde spíš o marihuanu. Roděj se jim děti v nízkým pubertálním věku, ale oni to neřešej.</p>	<p>Velký problém vidí v bydlení romských rodin. U dětí je to nejčastěji šikana. Služby vidí jako dostačující, spíše je klienti sami nevyužívají. Problémy romských dětí a mládeže vidí ve vzdělání, kriminalitě a v užívání drog.</p>
3	<p>Při hledání práce, brigády, ve škole, v kolektivu vrstevníků i třeba v partnerských vztazích.</p>	<p>Sociální poradenství, doučování, krizová intervence, doprovodná práce, volnočasové aktivity...</p>	<p>Považuji je za dostačující, ale v současné době uvažujeme o poradenství pro mladistvé rodiče, což se jeví u nás jako</p>	<p>Setkáváme se často se záškoláctvím, nezaměstnaností, těhotenstvím náctiletých, s problémy s návykovými látkami a</p>	<p>Diskriminace se projevuje hlavně při hledání práce či brigády. Uvažují o rozšíření služeb v oblasti</p>

			veliký problém.	s prospěchovým i problémy.	poradenství pro mladistvé rodiče. Nejčastější problém u romských dětí a mládeže je záškoláctví, těhotenství náctiletých či problémy s návykovými látkami.
4	Bydlení, Romům chce pronajmout byt málokdo, a pokud ano, tak většinou za vyšší cenu, než je tržní nájemné. Problém je také hledání zaměstnání.	Nabízí odborné sociální poradenství, terénní programy, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, telefonickou krizovou pomoc a intervenční centrum.	Kapacitu odborného sociálního poradenství, terénních programů a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi bychom potřebovali navýšit. Je to závislé zejména na výši dotací.	Setkávám se se sníženou úrovní znalostí a dovedností oproti většině vrstevníků z většinové společnosti.	Nejčastější diskriminace je v oblasti bydlení a také v hledání práce. Je potřeba navýšit sociální poradenství, terénní programy a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. U romských dětí a mládeže je snižena

					úroveň znalostí a dovedností oproti vrstevníkům.
5	<p>Problém je hledání bydlení, tam je diskriminace velká. Uvedu příklad, romská paní vystupuje jako Maďarka a díky tomu jí to bydlení daj, jinak ne. Nikdo Romy nechce ani v práci. Ve firmě Compag nám bylo řečeno, že dostatečně nereprezentují. Na popelářským vozu asi...</p>	<p>Nabízíme služeb až příliš... Kromě sociálních služeb i ty právní a to bezplatně.</p>	<p>Dřív tu byla kolegyně jen na práci s rodinami s dětma, my už na tyhle služby nemáme moc kapacitu. Jde o nedostatečné financování těchto služeb.</p>	<p>Časté jsou problémy se školou, přeřazování dětí do praktických škol, nezvládnání dětí. Po praktické škole se těžko umístí u na trhu práce. U rodin občas hrozí i ústavka.</p>	<p>Diskriminace je hlavně v oblasti bydlení a práce. Zvýšit kapacitu služeb pro rodiny s dětmi. U romských dětí a mládeže je nejčastější problém přeřazování do praktických škol a poté těžké umístění na trhu práce.</p>
6	<p>Problém je hlavně v bydlení. Neberou romský lidi, hlavně vícečetný rodiny. Nemůžu jim v tom pomoci. Nemám na to ani čas, abych jim mohla pomoci.</p>	<p>Služby OSPODU...</p>	<p>Určitě by to chtělo více pracovníků. Jinak to funguje.</p>	<p>Problém je ten, že se nikdo těm dětem nevěnuje. U bílejších rodin se těm dětem většinou věnují víc. Často dochází k zanedbané školní docházce.</p>	<p>Diskriminace je největší v oblasti bydlení. Je potřeba navýšit počet pracovníků. Častým problémem je zanedbaná</p>

				<p>Zdravotní věci, jako je např. očkování, to taky hodně zanedbávají. Jsou pohlavně aktivní před patnáctým rokem. Snažíme se rodiče motivovat, ať se staraj o dítě, když jim je odebereš, tak si udělaj nový a nic neřeší, nikam se neposunou. Rozmohlo se, že rodina s více dětma dá nějaké dítě, např. dcera své matce, aby běžely dvě rodičovské dávky.</p>	<p>školní docházka, zdravotní péče... Jsou pohlavně aktivní před patnáctým rokem. Využívání rodičovských dávek.</p>
7	<p>S žádnou diskriminací jsem se při své práci nesetkala.</p>	<p>Odkazovat na služby spíš můžeme...</p>	<p>Celkově jsou služby v Mladé Boleslavi nedostačující. Hlavně sanace rodiny, podporování rodin. Je důležité učit je hospodařit</p>	<p>Nejčastější je problémové chování ve škole – pozdní příchody a tedy neomluvené hodiny, nedostatečná spolupráce rodičů, neprospěch,</p>	<p>Služby jsou nedostačující hlavně v oblasti sanace rodiny, v právních službách, v hospodaření s penězi a v trávení</p>

			s penězi či trávit smysluplně volný čas. Jsou dlouhé lhůty do pedagogicko psychologické poradny, nedostatečné právní služby zdarma.	agresivní chování vůči učitelům a spolužákům, krádeže...	volného času. U romských dětí a mládeže se setkáváme s problémovým chováním ve škole či s krádežemi.
Poznámky	Diskriminace se většinou projevuje v oblasti bydlení a práce. U dětí je to nejčastěji šikana.	Služby jsou různorodé, dle organizací.	Sociální pracovníci se většinou shodují v tom, že služby dostačující nejsou. Chybí zde kvalitní práce s rodinami s dětmi. Jsou tu nedostatečné právní a terénní služby.	Nejčastějším problémem u romských dětí a mládeže je zanedbávání školní docházky, drogy, krádeže, předčasný sexuální život a nevhodné trávení volného času.	Diskriminace v oblasti bydlení a práce. Chybí lepší práce s rodinami s dětmi, nedostatečné jsou i terénní služby či právní poradenství. Zásadním problémem je zanedbávání školní docházky u dětí a nevhodné trávení volného času.
Chybějící služby	Více se zaměřit na práci s rodinami s dětmi. V Mladé Boleslavi chybí dostatečné právní poradenství zdarma a terénní práce.				

	Důležitá a chybějící je v Mladé Boleslavi předškolní příprava romských dětí. Chybí zde také prevence kriminality mládeže a více organizací, které by se věnovaly trávení volného času mladistvých.
--	--

Dílčí výzkumná otázka č. 3 (DVO3): Jak vidí sociální pracovníci budoucnost romské populace?

Tazatelské otázky (TO):

TO1: Je v posledních letech situace týkající se romské populace podle Vašeho názoru lepší, či horší než v letech minulých?

Tabulka 10: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO3: Jak vidí sociální pracovníci budoucnost romské populace?

Sociální pracovníci pracující s romskými klienty		
<i>DVO3: Jak vidí sociální pracovníci budoucnost romské populace?</i>		
SP	TO1	Poznámky
1	Je stejná. Češi stále dělají, jako kdyby Romové spadli z Marsu.	Nic se nezměnilo.
2	Situace je horší. Hlavně proto, že jich přibývá, jsou plodnější než majorita. Romský dítě se narodí a už je sociálně vyloučený. Vznikají stále nové sociálně vyloučené lokality. Žijou nejraději v komunitě, protože se tam cítí nejlip a bezpečně. Jejich nechuť pracovat je dnes taky daleko větší než v dobách minulých. Návist obou skupin, Romů a majority,	Situace je horší. Romů je stále víc a víc. Jejich nechuť pracovat je také vyšší. Návist Romů a majority stále stoupá.

	prostě stále stoupá.	
3	Asi je ta situace horší. Romové jsou čím dál více diskriminováni, hlavně z hlediska pracovních příležitostí. Zároveň je snaha zlepšit jejich životní situaci často nulová.	Situace je horší. Větší diskriminace v oblasti pracovních příležitostí.
4	Domnívám se, že obecně je situace populace v ČR horší než v letech minulých a pro Romy jako dlouhodobě sociálně vylučovanou menšinu je situace ještě o něco horší nežli pro většinu.	Situace je horší.
5	Situace je horší. Myslím, že jednoznačně se to zhoršuje. Mám i známý u Romů a je to děsný. Stále to jde ve společnosti k horšímu.	Situace je horší. Vývoj ve společnosti se stále zhoršuje.
6	Myslím, že se různé organizace snaží je více začlenit. Neziskovky se v poslední době opravdu snaží. Státní zaměstnanci si to jdou někdy opravdu jen odsedět. Situace se tedy podle mě pomalu zlepšuje. Podporovala bych neziskovky, terénní práce, učení romáků k větší samostatnosti...	Situace se bude zlepšovat v tom případě, když se budou podporovat neziskové organizace a jejich práce.
7	Myslím, že všeobecně se to zostřuje, více lidí je na hraně a to se netýká jen Romů. Tito lidé trpí větším nedostatkem.	Situace se ve společnosti všeobecně zhoršuje.

Poznámky	<p>Situace je horší, Romů je stále víc a nenávisť majority stoupá. Vzniká stále víc sociálně vyloučených lokalit. Romové jsou diskriminováni hlavně z hlediska pracovních příležitostí a bydlení. Je důležitá větší podpora neziskových organizací.</p> <p>Více lidí dnes trpí nedostatkem než dřív.</p>	<p>Většina dotázaných uvádí, že se situace romské populace ve společnosti zhoršuje. Pro zlepšení je důležitá podpora neziskových organizací.</p>
----------	--	--

První dílčí výzkumná otázka zjišťuje to, proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty. Sociální pracovníci si práci s romskými klienty většinou sami nevybrali. Byla jim buď v rámci organizace přidělena, nebo ještě nebylo zcela jasné, kdo se stane cílovou skupinou dané organizace. Motivaci nacházejí v práci s lidmi, v možnosti změny životního stylu Romů, v tom, že jim mohou pomoci. Druhá dílčí výzkumná otázka zkoumá, s jakými projevy diskriminace či problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají. Diskriminace se většinou projevuje v oblasti bydlení a práce. U dětí je to nejčastěji šikana. Sociální pracovníci označují služby většinou za nedostačující. Chybí zde kvalitní práce s rodinami s dětmi. Jsou tu nedostatečné právní a terénní služby. Nejčastějším problémem u romských dětí a mládeže je zanedbávání školní docházky, drogy, krádeže, předčasný sexuální život a nevhodné trávení volného času. Za chybějící služby v Mladé Boleslavi sociální pracovníci uvádějí terénní služby, nedostatečné právní poradenství, které by bylo zdarma, či sanaci rodin. Chybí zde také předškolní příprava romských dětí, prevence kriminality mládeže a více organizací zaměřených na trávení volného času mladistvých, kterému se v Mladé Boleslavi věnuje pouze nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Činžák. Přepisy všech rozhovorů jsou součástí dokumentace, která je na vyžádání u autorky.

Na Probační a mediační službě v Mladé Boleslavi je většina nezletilých, s kterými pracují, romského původu. Uvedu zde jeden případ, který museli pracovníci probační a mediační služby řešit. Nezletilý, který je romského původu, vyhrožoval spolužákovi napadením, když mu nedá 3 000 Kč. Peníze od něho dostal a

následně je utratil v obchodním centru. Nezletilý má velké problémy s třídním učitelem. Neučí se, nepřipravuje se a často utíká z domu. Téměř ze všech předmětů propadá. Chybí mu návyky k učení. Často vydírá spolužáky, že když mu dají peníze, chvíli je nechá na pokoji. Musel absolvovat program výchovného poradenství. Má nařízený dohled odboru sociálně právní ochrany dětí a probační služby. K rodičům má dobrý vztah, odloučení od nich nesl těžce. Dospělému často odsekává, používá slovní agresi, ve společnosti vrstevníků má roli baviče a komika. Je důležité, aby se naučil určitému režimu dne a domácím povinnostem. Od učení během pobytu neutíkal, potřeboval ovšem pomoc se zápisem poznámek a vyžadoval častou pozornost učitele. Je snadno ovlivnitelný. Na každou konzultaci na probační a mediační službu bude nosit žákovskou knížku, na závěrečném vysvědčení by neměl mít žádnou pětku, důtku, ani sníženou známku z chování.

10.11 Závěr výzkumného šetření a doporučení pro praxi

Po interpretaci výzkumného šetření a po shrnutí dílčích výzkumných otázek můžeme odpovědět na hlavní výzkumné otázky, které zní: **V jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež nejčastěji v Mladé Boleslavi nacházejí? Jsou služby organizací v Mladé Boleslavi zabývající se touto problematikou dostačující?**

Nejčastějším problémem je trávení volného času romských dětí a mládeže. Většina z nich nechodí na žádný zájmový kroužek a svůj volný čas tráví venku nebo v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež v Klubu Činžák. Jen výjimky studují na základní škole, větší procento romských dětí studuje v Mladé Boleslavi základní školu praktickou. Nejvíce romské rodiny utratí za nájem. Nájem je opravdu vysoký, jedná se o rodiny, které žijí v ubytovně v sociálně vyloučené lokalitě, nemají tedy dostatek financí na větší byt. Nejčastěji se diskriminace objevuje v oblasti bydlení a práce. Romové v Mladé Boleslavi jen velmi těžko získají bydlení, které je mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Největším problémem u romských dětí a mládeže je tedy zanedbávání školní docházky, drogy, krádeže, předčasný sexuální život a nevhodné trávení volného času. Dle sociálních pracovníků, kteří byli ve výzkumném šetření osloveni, je celkově situace romské populace ve společnosti horší než v letech minulých. Nenávist majority vůči Romům stoupá. Vzniká stále více sociálně vyloučených lokalit. Důležitá je podpora neziskových organizací.

V Mladé Boleslavi chybí kvalitní předškolní příprava romských dětí. Organizace pracující s touto cílovou skupinou sice často na svých stránkách uvádějí, že nabízejí pomoc s přípravou dětí do školy a že pomohou rodině při vytváření podmínek pro pravidelnou školní docházku jejich dětí, ale většinou jim na tyto služby při jejich vytíženosti nezbyvá čas. Chybí zde také zařízení podobného typu jako je nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Činžák, který nabízí dětem a mládeži ve věku 12-22 let volnočasové aktivity a snaží se o to, aby klienti, kteří klub navštěvují, trávili svůj volný čas smysluplně. Cílovou skupinou dalšího takového zařízení by mohly být děti s nižší věkovou hranicí. Zcela zásadně zde chybí terénní práce s touto cílovou skupinou. Klub Činžák má v nabídce svých služeb tzv. příklubový terén, který je stanoven jen na jeden den v týdnu a jeví se jako nedostačující. Chybí zde také prevence kriminality mládeže. Naprosto neřešeným

problém v Mladé Boleslavi jsou ubytovny u Kauflandu, kde bydlí většina Romů žijících ve městě. Jsou zde vysoké nájem, které romské rodiny nejsou schopny jen ze svého výdělku zaplatit. Situace je dle města neřešitelná. Opět tedy musím zdůraznit, že chybí terénní práce. Právní poradenství, které by klientům bylo poskytováno zdarma, je také nedostačující.

11 Závěr

Diplomová práce se zabývala romskými dětmi a mládeží, které se nacházejí v obtížné životní situaci ve městě Mladá Boleslav. V Mladé Boleslavi se napětí v soužití majority s Romy rok od roku stupňuje. Diplomová práce měla poukázat na problémy, které je potřeba řešit a nejen řešení těchto problémů odkládat. V teoretické části práce jsem se zabývala historií Romů, jejich sociálním vyloučením, rasismem a diskriminací, vzděláváním Romů v České republice, adopcí a pěstounskou péčí romských dětí a zmapováním situace Romů v Mladé Boleslavi.

Cílem diplomové práce bylo zjistit, v jakých obtížných životních situacích se romské děti a mládež v Mladé Boleslavi nacházejí a zda jsou služby organizací v Mladé Boleslavi dostačující. Cíl práce byl zodpovídan pomocí kvalitativní výzkumné strategie, technikou polostrukturovaných rozhovorů s doplňkovou technikou analýzou dokumentů. Odpovědí na stanovený cíl práce je, že nejčastějším problémem u romských dětí a mládeže v Mladé Boleslavi je zanedbávání školní docházky, krádeže, drogy, předčasný sexuální život a nevhodné trávení volného času. Služby organizací zabývající se touto cílovou skupinou v Mladé Boleslavi dostačující nejsou. Chybí zde kvalitní předškolní příprava romských dětí, prevence kriminality mládeže, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež pro děti ve věku 6-12 let, terénní práce a právní poradenství, které by bylo klientům poskytováno zdarma. Jak jsem již uváděla výše, romské děti nemají potřebnou předškolní přípravu. V majoritní společnosti je naprosto běžné, že děti mají omalovánky, rodiče je učí jména zvířat či geometrické tvary, to v romských rodinách běžné není. V současné době, kdy jsou mateřské školy přeplněné a přednostně se přijímají děti, jejichž rodiče pracují, je téměř nemožné, aby u romských dětí mohla předškolní příprava probíhat. Častým problémem jsou také finance a strach z institucí, stejná situace je samozřejmě i v Mladé Boleslavi. Částečné řešení spatřuji v tom, že by se v bezprostřední blízkosti sociálně vyloučené lokality zajistila pro děti zde žijící alespoň jedna místnost, která by sloužila právě pro předškolní přípravu. Pracovali by zde sociální pracovníci, kteří by se dětem věnovali. Tyto služby by v Mladé Boleslavi mohly být poskytovány např. pod záštitou Proximy Sociale o.p.s, která zde provozuje již nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Klub Činžák či pod záštitou Jekhetani Lumy – Společný svět, o.s., která se již v minulosti snažila o podporu romských dětí v oblasti školství. Důležitou roli zde také hrají finance, které by se na provoz této služby muselo podařit organizacím zajistit.

Z výzkumného šetření vychází závěr, že situace v Mladé Boleslavi týkající se romských občanů není jednoduchá. Před většinou problémů, které se jich týkají, se v tomto městě zavírají oči. Organizace, které se snaží této cílové skupině pomáhat, nestačí bohužel na všechno samy. Je třeba služby rozšířit a snažit se situaci řešit. Je důležité, aby si lidé uvědomili, že v Mladé Boleslavi s Romy žít budeme i nadále a není možné tento fakt ignorovat. Tato diplomová práce se snažila poukázat na to, že i když se Mladá Boleslav na venek tváří jako hezké moderní průmyslové město, uvnitř tohoto města vše tak hezké a moderní není. Provedená zjištění by se měla stát výzvou pro formulaci úkolů v oblasti sociální politiky v Mladé Boleslavi.

12 Seznam použitých zdrojů

BARŠA, Pavel. *Orientálcova vzpoura: a další texty z let 2003 - 2011*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7363-374-5.

BOUČKOVÁ. *Jen si tak trochu schnít: Fejetony o mužích a lidech*. Brno: Petrov, 2004. ISBN 80-7227-192-X.

COHN, Werner. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. ISBN 978-80-7419-003-2.

EU-Projekte zugunsten der Roma-Gemeinschaft. Brusel: Evropská Unie, 2010. ISBN 978-92-79-15019-7.

Evropský sociální fond v ČR [online]. [cit. 2014-02-07]. Dostupné z: http://www.esfcr.cz/mapa/int_sc2_14.html

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

CHARVÁT, Jan. V Mladé Boleslavi vzniká u Kauflandu ghetto. Místní se začínají bát. Dostupné z: http://praha.idnes.cz/v-mlade-boleslavi-vznika-u-kauflandu-ghetto-mistni-se-zacinaji-bat-1cq-/praha-zpravy.aspx?c=A110906_1646737_praha-zpravy_ab

JAKOUBEK, Marek a Lenka BUDILOVÁ. *ROMOVÉ A CIKÁNÍ - NEZNÁMÍ I ZNÁMÍ: Interdisciplinární pohled*. Voznice: LEDA spol. s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7335-119-9.

Katalog sociálních služeb a služeb souvisejících Statutárního města Mladá Boleslav 2013. Mladá Boleslav: Perfecta print, s.r.o., 2013.

KOUDELKA, Josef. *Cikáni*. Praha: Torst, 2011. ISBN 978-80-7215-412-8

LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda, 1997. ISBN 978-80-87256-20-6.

MANN, Arne B. *Romský dějepis*. Bratislava: Kalligram, 2000. ISBN 80-7149-316-3.

MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-87007-15-8.

MAREŠ, Petr. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1.

Mladá Boleslav: Oficiální web statutárního města [online]. [cit. 2014-02-07]. Dostupné z: <http://www.mb-net.cz/zakladni-udaje-a-symboly/ms-924/p1=924>

NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NEČAS, Ctibor. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-022-2.

PAVEL, Říčan. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

SAMKOVÁ, Klára A. *Romská otázka: Psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011. ISBN 978-80-87579-03-9.

SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. ISBN 978-80-904421-3-9.

STEWART, Michael. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister & Principal, spol. s r. o., 2005. ISBN 80-7364-017-1.

STOJKA, Ceija. *Žijeme ve skrytu: Vyprávění rakouské Romky*. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0104-1.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-7169-528-9

13 Seznam tabulek

Tabulka 1: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO1: Jak vnímají romské děti a mládež školní prostředí?

Tabulka 2: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO2: Jak tráví romské děti a mládež svůj volný čas?

Tabulka 3: Rámcová analýza – rozhovory – Romské děti a mládež/DVO3: Jak vidí romské děti a mládež svou budoucnost?

Tabulka 4: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO1: Jak rodiče romských dětí hospodaří s finančními prostředky, které mají k dispozici?

Tabulka 5: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO2: Pociťují rodiče romských dětí ve svém životě diskriminaci a nerovnou startovní čáru v životě svých dětí?

Tabulka 6: Rámcová analýza – rozhovory – Rodiče romských dětí a mládeže/DVO3: Považují trávení volného času svých dětí za problematické?

Tabulka 7: Kódování respondentů

Tabulka 8: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO1: Proč se sociální pracovníci rozhodli pracovat právě s romskými klienty?

Tabulka 9: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO2: S jakými projevy diskriminace či problémy klientů se při své práci sociální pracovníci setkávají?

Tabulka 10: Rámcová analýza – rozhovory – Sociální pracovníci pracující s romskými klienty/DVO3: Jak vidí sociální pracovníci budoucnost romské populace?

